

QIRIMTATAR ATALAR SÖZLERİ

Tertip eticiden

Diqqatınıızğa teklif etilgen bu cıyıntıq kenış oquyıcılar dairesini qırımtatar atalar sözlerinen tanış etüvde birinci ıntılıstır. Cıyıntıqqa soñki 10-12 yıl zarfında toplanğan atalar sözleriniñ yalıñız bir kısmı kirsetildi.

Cıyıntıqı azırlavda bir sıra arqadaşlar, hususan merum folklorcımız Alim Fetislâmov faydalı keñeşlerinen ve öz iştiraklerinen ameliy yardımında bulundılar.

Halqımıznıñ ağız yaratıcılığını ebediyleştirüv kibi alicenap işke qoşqan bu küçük issemizde, şübesiz, bazı bir nuqsanlar da yoq degildir. Şay eken, oquyıcılar bu hususta öz fikirlerini ve tevsiyelerini yazıp yollay bileler.

Toplağan ve tertip etken

Rıza FAZİL

1971 s.

Münderice

1. Til ve söz aqqında	3
2. İlim, bilgi ve üner aqqında	6
3. Emek aqqında	9
4. Tenbellik ve oñmazlıq aqqında	12
5. Talapkârlıq ve beceriklik aqqında	16
6. Halq ve birlik aqqında	18
7. Vatan ve vatanperverlik aqqında	20
8. Ana, baba ve balalar aqqında	22
9. Oğlan ve qız aqqında	24
10. Soy-aqraba ve doğmuşlar aqqında	26
11. Sevgi, baht ve muabbetlik aqqında	27
12. Qız saylav ve evlenüv aqqında	30
13. Bekârlıq ve yañgızlıq aqqında	34
14. Dostluq ve duşmanlıq aqqında	35
15. Yahşılıq ve yamanlıq aqqında	38
16. Doğru ve yalan aqqında	44
17. Yaşlıq ve qartlıq aqqında	46
18. Ayat ve ölüm aqqında	48
19. Sağlamlıq ve hastalıq aqqında	51
20. Edep ve terbiye aqqında	53
21. Aqıllı ve aqılsız kişiler aqqında	55
22. Baylar aqqında	58
23. Açlıq fuqarelik, öksüzlik aqqında	59
24. Kişiler arasında munasebetler aqqında	61
25. Yigitlik ve qorqaqlıq aqqında	64
26. Namus ve borc aqqında	66
27. Güzellik ve dülberlik aqqında	68
28. Musafirlik aqqında	69
29. İçkicilik aqqında	71
30. Ümüt, qanaat ve sabır aqqında	72
31. Saranlıq, yüzüzlik, körmemişlik, maqtançaqlıq aqqında	74
32. Aynecilik, öşekçilik, hırsızlıq aqqında	77
33. Ev-yurt, aş-urba, mal-para aqqında	79
34. Kişilerniñ çeşit qusurları aqqında	82

1. TİL VE SÖZ AQQINDA

Adamnı küldürgen de til, küydürgen de.

Tatlı söz baldan tatlı.

El ağzına elli arşın bez yetmez.

Til – aqıl terazesidir.

Sözünen işin bir olsun.

Sözü aqın işi aq.

Özüne baqma, sözüne baq.

Aşnıñ dadı – tuznen.

Adamnıñ dadı – söznen.

Atılğan oq kerı qaytmaz, ayılğan – söz.

Yürümege bilmegen yolnı bozar,
Söylemege bilmegen lafnı bozar.

Yahşı sözge can qurban.

Cemaatnıñ sözü dağ avdarır.

Tükürsen tükürçigiñni yalama.

Til yarası pıçaq yarasından müşküldir.

Kötek etten öter, söz – süyekten.

Aqlı qısqanıñ tili uzun.

Doğru söz ölmez.

Yel esmey yapraq teprenmez.

Ayvan boynuzından tutulır, insan – sözünen.

Ayvan boynuzinen küçlü, insan – sözünen.

Göñlü boşnıñ, tili le boş.

İnsan ölür, aytqan sözü qalır.

İndemezden iş çıkar,
Şatalaqtan söz çıkar.

Çoq ağız bir olsa, bir ağız yoq olur.

Arslan izinden qaytmaz,
Yigit – sözünden.

Aytqanğa baqma, aytqanına baq.

Lafnıñ soñu başından belli.

Diñlegen özünü eşitir.

Başınıñ selâmetligini isteseñ tiliñni tıy.

Çoq laf etken çoq yañılır.

Tatlı söz yılannı yuvasından çıkarır.

Yipniñ uzunı yahşı, sözniñ – qısqaşı.

Qızım, saña aytam,
Kelinim, sen diñle.

Uzaqdan davulnıñ sesi hoş kelir.

Yigitniñ sözü birdir.

Yahşı söz filni de yolğa qoyar.

Yahşı haber yatıp qalmaz.

Er söz yerince ayılır.

Çoq bilsen de, az söyle.

Yaman haber tez cayrar.

Sevdirgen de til, bezdirgen de.

Doğru söz qılıçtan keskindir.

Soray-soray İstanbul tapılğan.

Uyma şeytan sözüne.
Qul eter seni özüne.

Tiliñnen göñlüñ bir olmalı.

Lafnı tüşünip ayt.

Göñlüñdeki – tiliñde.

Doğru söz accı olur.

İnsanniñ belâsı tilindedir.

Söz ağzından çıqqance seniñki.
Ağzından çıqqan soñ – elniñki.

Köteknen añlatma, lafnen añlat.

Uydurmağq bilmeseñ qoşma,
Qonuşmağa bilmeseñ qoşulma.

Til – yürekniñ anahtarı.

Özü doğrunıñ sözü doğru.

Suv kiçikniñ, söz büyükniñ.

Tilniñ, uzunı dellâlğa kerek.

Laf yerini tapsın da, kene canım, kene közüm.

Söz yerince ayılsa, sözdür.

Atalar sözü – aqlıniñ közü.

Yol bilmeseñ, yolını sora yürğenden,
Laf bilmeseñ, lafnı sora bilgenden.

El ağzına elek tutulmaz.

Yigitniñ sözü – demirniñ kertigidir.

Tili bekniñ – başı sağ.

Kiçik anahtar büyük qapıları açar.

Qattı söz qabırğadan keçer.

Aqiqiy söz aqqan suvını toqtatır.

Ateş almağa barğan apayniñ otuz ağzı lafı bar.

Accığa tatlı berilmez.

Tili usta – qolu qısqı.

Tilniñ ucunda qılıçniñ kücü.

Şıbırdağanıñ Şıbangğa eşitile.

Yahşı söz – can azıǵı,
Yaman söz – baş qazıǵı.

Atalar sözünde altın bar.

Az ayt – naz ayt.

Atalar sözünü tutmağan qatalar.

Aytqan saça, diñlegen cıya.

Söyleseñ – el begensin,
Yürseñ– yol begensin.

Abaylamay söylegen, avurmay öler.

Çoq yürgen adaşır,
Çoq söylegen yañlışır.

Altiğizliq amamda yaraşır.

Qulaq – eki, til – bir,
Eki diñle, bir söyle.

2. İLİM, BİLGİ VE ÜNER AQQINDA

İlim – aqıl çoqraqıdır.

İlim qazanmaq – taş kemirmek demektir.

Aqıl – yarı baylıq.

Zenaat – altın bilezliktir.

Baba üneri balağa miras.

Oqumaqniñ ertesi – keçi yoq.

Bilmemek ayıp degil,
Ögrenmemek ayıptır.

Altın yerde qalsa da, bilgi yerde qalmaz.

Anadan körgen – ton biçer,
Babadan körgen – oq atar.

Alim olmaq qıyın degil,
Adam olmaq qıyın.

Ögrenmek qolay, öğretmek qıyın.

Kitap – bilgi anahtarı.

Oqumaq-yazmaq – inenen quyu qazmaq.

Bilegi küçlü birni yıqar,
Bilgisi küçlü biñni yıqar.

Sen ögrenmeseñ zaman özü ögretir.

İlim qazanı aç qalmaz.

Bilmegeniñni soramaq ayıp degil.

Cailge söz añlatmaq –
Devege endek atlatmaqdan zordır.

Şegirt işni çoq bozar,
Bir künü ustasını ozar.

Baba önerini taşlama.

Yigitke qırq öner de azdır.

Ünerli qolda bereket bar.

Eñ yahşı dost – kitaptır,
Eñ yahşı zenginlik – bilgidir.

Ögrenmek için yaşa, yaşamaq için ögren.

Oquvsız bilgi yoq,
Bilgisiz künüñ yoq.

Çeber qoldan suv içmek de fayda.

Aşiq oynağan – azar,
Top oynağan – tozar,
Oquğan episini ozar.

Şegirt olmay, usta olmazsıñ.

Üneri bar aç qalmaz.

Çoq körgen çoq bilir.

Caillik – can azabıdır.

Sen oqumasañ, zaman seni oqutır.

Bilgen bilgenini işler,
Bilmegen parmağını tişler.

Bilgen bilgisine işanır,

Bilmegen nege işanır?

Zenaatı yoq kişiniñ,
Lezeti yoq işiniñ.

Fikir özen degildir – tıymaq olmaz.

Caillik – faqırlıqtan beterdir.

Tikensiz gül olmaz, meşaqatsız – zenaat.

Zenaat – insanniñ baylığı.

Zenaatsız adam – meyvasız terektir.

Ünersizge dünya tar.

Bilgeniñni söyle, bilmegeniñni diñle.

Ocağa, ana-babaña etkeniñ kibi ürmek et.

Qalem – qılıçtan keskindir.

Oquvniñ soñuna çıqmağan cailden beter.

Çeber elinden belli olur, oqumış – tilinden.

Eñ yahşı güzellik – edep ve bilgi güzelligidir.

Ünerniñ artığı yoq.

Ünerliniñ qolu altın.

Çoq işlegen usta degil de,
İşniñ usulını bilgen ustadır.

Mektep körmek – insan için devlettir.

Ustadan da usta bar.

Üner erniñ qanatı.

Bilmez qızğa tögerek – örnek.

Yapqan usta degil, yaptırgan ustadır.

Çoban çoban olsa, tekeden ulaq alır.

Yerge baqqan, kökni körmez.

Ustağa berdiñmi – qoluñni tart,
Bilgenge berdiñmi – tiliñni tart.

Dünyada eñ qıyın şey – añlamağanğa añlatmaqtır.

Alim olmaq qolay, adam olmaq qıyındır.

Yaşlıqta bilgen – taşqa yazğan,
Qartlıqta bilgen – buzğa yazğan.

Tikişni çeberge tiktir de,
Çolaqqa min taqtır.

3. EMEK AQQINDA

Emek – ömürniñ zinetidir.

İşlegen – tişler.

İşi yoqnıñ aşı yoq.

İşte terlemegenniñ qazanı qaynamaz.

Başlanğan iş – bitken iş.

Adamnı adam etken iştir.

Adam işte sınalır.

Bugünkü işni yarınğa qaldırma.

Bağnı baqsañ, bağ olur,
Baqmasañ – dağ olur.

Boyuna baqma, qoluna baq,
Boy işlemey, qol işley.

At tişinen belli,
Yigit – işinen.

Aştan qal, işten qalma.

Yerni küneş yaraştırır, insannı – İş.

Baardeki areket – küzdeki bereket.

İşten qorqma, iş senden qorqsun.

İsteğiñ olsa, işniñ yarısı olğan demektir.

İşlegen demir totlanmaz.

İşten qorqmağan, qıştan qorqmaz.

İş bitti – zamet unutuldu.

Küçüñ yetmese, küçenme.

Kiçik iş büyük laftan hayırlı.

Söylep köstergence, işlep köster.

Çalışıp qazanılmağan malnıñ qadiri bilinmez.

Hayırlı işniñ keçi yoq.

Hızmet tübü – hazine.

Emek qoysañ, taş üstüne gül biter.

Yağmur ile yer yeşerir,
Emek ile il yeşerir.

Emekten dost artar,
Öşekten – duşman.

Oylayamay işke alınma,
Alındıñmı – abınma.

Yürgen atnıñ başına urma.

Aşatqan da emektir, ögretken de.

Arekette – bereket.

Bir kün evel saçsañ,
Bir afta evel toplarsıñ.

İşlegenniñ işi biter,
İşsizniñ künü keter.

Altın ateşte bilinir,
İnsan – işte.

Balaq sılanmay, balıq tutulmaz.

İşniñ semeresi insanniñ emegine bağılı.

İşni başlağanda soñunu oylan.

Sabancı olsañ qazaber,
Alim olsañ yazaber.

Er işniñ ustası bar,

Er ustanıñ ustazı bar.

Başıñnı tırnap iş etme, belıñni buv,
İşkir körüseñ örnek al, tenbelni quv.

İşni bilgennen keñeş.

İşsiz ömür – otsuz kömür.

Saban tutqan aç qalmaz.

Terek yemişinen, insan işinen körünir.

Hızmetine köre ürmeti.

Özen suvunu baar taşırır,
İnsan şanını emek aşırır.

Aşağanda – qulaqlarıñ,
İşlegende – qollarıñ oynasın.

Ağır işten qaçma,
Yengiline çapma.

Qazanıña ne taşlasañ, çomuçıña o kelir.

Qıbırdağan qır aşar.

Yaznıñ künü qış besler.

Yarınki işke bugünden davran.

Erte turğannıñ işi tez biter.

Yazda başı pişmegenniñ, qışta aşı pişmez.

Acele işke şeytan qarışır.

Balqurtqa talanmay, bal asralmaz.

Demir qızgın olğanda dögülir.

Az söyle de, çoq işle.

Başlanğan iş – bitken iş.

Barnıñ başı – emekte.

Başlağan işiñni taşlama.

Tamçı taşnı teşer.

Çalışqan, maqsadına irer.

Er bir işni öz vaqtında yap.

Bir işni başlama,
Başlağan soñ taşlama.

Tışına baqma, içine baq,
Elinden kelgen işine baq.

Tarlada izi olmağannıñ.
Sofrada yüzü olmaz.

Ya bu deveni kütmeli,
Ya bu diyardan ketmeli.

Adam iş başında belli olur.

Qaçıp ketseñ, saçıp ket.

Boş turğandan babañnıñ saqalını yulq.

Yerni aldatqan – özünü aldatır.

İşin olmağan işke soqulma.

İşniñ ahır yigitniñ faqırına qalır.

İş arasında iş biter.

Yahşı iş öz-özünü maqtar.

Qalğan işke qar yağar.

Qolundaki işini alsañ, ağızındaki aşnı alırsıñ.

Köz qorqaq, qol batır.

Çölge – saban, qoyğa – çoban.

Çobannıñ ayağı yetmegen yerge tayağı yeter.

Cevizni yarmay aşını aşayamazsıñ.

Bağrı baq – yüzüm olsun,
Onı da aşamağa yüzüñ olsun.

4. TENBELLİK VE OÑMAZLIQ AQQINDA

Tenbellik – baht duşmanı.

İşi yoqqa künde bayram.

Oñmazniñ oqu qıya keter.

Fikirsizge söz ötmez,
Oñmazniñ işi bitmez.

İške çağırsañ barmaz.
Aşqa çağırsañ qalmaz.

Tirnekliniñ teri çıqqance,
Tenbelniñ canı çıkar.

Bastırıqsız piçenni yel alır
Yel almasa, el alır.

Aş deseñ çapar,
İş deseñ qaçar.

Bir ayağını alğance, bir ayağını it aşar.

Ağırniñ üstünden, yengilniñ tübünden.

İt itke, it de – quyruğına.

Dünyanı suv bassa da, papiyniñ imrına degil.

Delinen tenbel belânı bedava qazanır.

Tekeden süt, tenbelden iş qıdırma.

Tenbelge qız, aynecege yüz berme.

Erinçekniñ yarını bitmez.

Tenbelniñ işi bitmez,
Yaz kelse de, qışı bitmez.

Yürgenniñ yolu öter.
Yatqanniñ künü öter.

Yürgen yoldan tapar,
Oturğan qaydan tapar?

Tenbelge iş buyursañ, saña aqıl öğretir.

Tenbelniñ işkirligi iş bitken soñ başlar.

Dağğa barğan – baltası qalğan.

Dağ keçip, terek körmegen.

Suv başında turıp suvsar.
Saçqanda yoqsıñ, orğanda yoqsıñ,
Armanda qaydan çıqtıñ.
Tirneklik baht ketirir,
Tenbellik açtan öldürir.
İsmi bar, cismi yoq.
Dünya yansa, qasırı – yoq.
İşletilmegen demirni tot basar.
Ölüge ağlamaz, tirige külmez.
Oña şap da bir, şeker de.
İşlemege bilmegenniñ işi bitmez.
Tenbel qadıñğa bala siltav.
Tenbelge iş et deseñ – başı ağırır.
Elge işanğan aç qalır.
Qısırdı uvuz, tenbelde namus olmaz.
El ağzına baqqan aç qalır.
Yuqlap qarınıñ toymaz.
Oñmaycaqniñ otu yanmaz .
Oñmaz avcınıñ iti qıya çapar.
İşsiz kelip, işten qaldırır.
Yuqusı çoqniñ bahtı az.
Yuqu tamaq toydurmaz.
El atına mingen tez tüşer.
Tenbel aqşam yatalmaz, saba turalmaz.
Tenbelge küneş de vaqtında doğmaz.
Tapqanını itke, arqasını bitke aşata.
Tilnen söylegence, qolnen işlep köster.

Tenbel aş başında, işkir iş başında.

Sen ağa, men ağa – bu sığırmı kim sağar?

Suvğa barıp, suvsuz kelir.

Oña Şam yolu tüm-tüz.

İş sevgen oñar, sevmegen – toñar.

İşi yoq – iş çıkarır,
Qaş yaqam dep köz çıkarır.

İş sevmezni el sevmez.

İş iştâa açar, tenbel işten qaçar.

Zornen namaz Allağa yaramaz.

Zornen açqan gül qoqmaz.

Dünya ast-üst olsa da, keyfini bozmaz.

Betine tükürsen – yağmur der.

Azırğa duvacı.

Alma piş, ağızıma tüş.

Eki yaqası bir kelmey.

Ögüzi yoq aranda, qayğısı yoq boranda.

Biriniñ qaseveti: “İş barmı?”

O biriniñ qaseveti: “Aş barmı?”

Boşboğaznı ceennemge atqanlar da:
– Ağaclarıñız sılaq, – dep bağırgan.

Dünyanı sel alsa, tobuğına çıqmaz.

İş sevmezge it baqmaz.

İşi yoq it suvarır.

Kâbege barsa da, acı olmaz.

Perşenbeniñ kelişi çarşenbeden belli.

“Tur, tur” – dan haber kelgen soñ oquniñ azı olmaz.

Tenbel aşqa kelir, işkir – işke.

Taşına qonmağa tavuğı yoq.

Erinçekni er almaz.

Ebi kelse, cebi kelmey,
Cebi kelse, ebi kelmey.

Erte oñmagan keç oñmaz ,
Keç oñmağan iç oñmaz.

Ekkende yoqsıñ, tikkende yoqsıñ, armanda qaydan çıqtıñ?

At çalışır, eşek yer.

Buzavlasa da sığır olmaycaq.

İşi yoqniñ zevqı artıq.

5. TALAPKÂRLIQ VE BECERİKLİK AQQINDA

Murad etseñ – soqur közden yaş kelir.

Talapkârğa nur yağar.

Taşnı sıqsa, suvunu çıkarır.

Qıdırğan – tapar, murat etken – yapar.

Aldın ketken yol alır.

Ayaqlar yürdikçe, qollar işsiz qalmaz.

Talapkârni mal basar,
Tenbelni yuqu basar.

Yalınından tutalmasañ,
Quyruğından tutalmazsıñ.

Esapsız qasapniñ
Belinde qalır masatı.

Qıbırdağan aç qalmaz.

Qazanına çekmegenniñ qazanı qurusın.

Yürgen ayaqqa çöp ilişir.

Erte çıqqan yol alır.

Erte turğanniñ ömrü uzun olur.
Cefasını çekmegen, sefasını sürmez.
Yahşı niyet – yarı mal.
Yahşı niyet – yarı devlet.
Ebini tapqan et aşar.
Tırışqan taş ufatır.
Unsuz evden qamur alır.
Esapsız qasap olmaz.
Erte turğanniñ işi yöner.
Eski urba yañısını saqlar.
Zametsiz raatlıq olmaz.
Zametnen qazanılğan aş lezetli ola.
Zorluq – horluq degildir.
Kökten qıdırdım, yerden taptım.
Başıña tüşse, başmaqçı olursıñ.
Aqçanı aqça tapar.
Artıña taşlasañ, ögüñe çıqar.
Oñğanniñ atı oñğa keter.
Özü çalışıp qazanmağan, paranıñ qadrini bilmez.
Tama-tama göl olur,
Aqa-aqa sel olur.
Qıdırğan mevlâsını da tapar, belâsını da.
Aqqan suv yolunu tapar.
Dağnı yüksek deme, murat etseñ çıqarsıñ.
Kelirniñ azı-çoqu olmaz.
Saqla samannı – kelir zamanı.

Ebini tapqan ayğa uçar.
Em ticaret, em ziyaret.
Aldın çapqan at ozar.
Artqa baqqan yel almaz.
Yerge yığılsa, bir avuç topraq alıp turar.
Talap etken çoban tekeden süt çıqarır.
Er kimniñ iradesi öz qolunda.
Ateşke atsañ yanmaz,
Suvğa atsañ sılanmaz.
Degirmenge qoysañ, tiri çıqar.
Kerek yoqni bar eter.
Talapkâr kişi aç qalmaz.
Çareli dünyanıñ çaresi tapılır.
Emir qulu er şeyge azır.
Etik kiydim dep, çarığınını köterip atma.
Erte turğannıñ qısmeti artıq.
Yürgen ayaqqa yörmev ilişir.
Yipni yipke qoşsañ, arqan olur.

6. HALQ VE BİRLİK AQQINDA

Halq üfürse – boran olur.
Halq yürgen yoldan yür.
Qayda birlik, anda tirilik.
Birleşken biñni yıqar.
Bir qoldan davuş çıqmaz.
Kökke degil, köpke baq.
Birlik ursa öldürir,

Aşın berse küldürir.

Halqqa qoşulğanniñ gönlü toq,
Halqtan ayırılğanniñ yüzü yoq.

Tırnaq etten ayırılmaz.

Cemaat saña degil de, sen cemaatqa uymaq kereksiñ.

Halqta olğan, padişada olmaz.

Halq yırı uzaq eşitilir.

Halqniñ kücü – yel kücü, sel kücü.

Torğay uça – topunen.

Cemaat qazanı ateşsiz qaynar.

Sıradan qalğan sürünip öler.

Aşasa da öz cemaatım aşasın.

Halqnen yaşa, halqnen öl.

Halq köterilse, sen de tur.

Cemaatnen atılğan taş uzaq tüşer.

Çoqluq tükürse, göl olur.

Yurtuñdan ayırılsañ da, halqıñdan ayırılma.

Halqniñ işançını coymaq qolay, tapmaq qıyın.

Halq yerden yılan yılışqanını duyar.

Yoluñni şaşırçañ da, halqıñni unutma.

Sürüden ayırılğan qoymı qaşqır parçalar.

Halq tursatqanni iç kim yıqalmaz.

Halqqa birlik – quşqa qanat.

Bastırıqsız çerenni yel alır.

Halqnen birge qara kün de bayram.

Halqniñ bir evi bar – o da Vatan.

Halq yahşılıqni unutmaz.

Halqı yamanlağan közsüz qalır.

Tek babañnıñ oğlu degil,
Halqıñnıñ da oğlu ol.

Halq aytmaz, halq aytsa – yañlış aytmaz.

Halqta olsa – sende bar.

Halq tanısa – dünya tanır.

Halq kötergenni kimse endiralmaz.

Cemaat kesken parmaq qanamaz.

Çok ağız bir olsa, bir ağız yoq olur.

Cümleden yumruq – maylı quyruq.

Cemaat taş qoyğan yerge sen baş qoy.

Halq işi – aq iş.

Halqqa zarar ketirgen, kimseniñ hatrını saymaz.

7. VATAN VE VATANPERVERLİK AQQINDA

Ana yurtuñ – altın beşik.

Vatan – ekinci anañ.

Vatansız adam – yırsız bülbül.

Ana kibi yar olmaz,
Vatan kibi yer olmaz.

Başqa ilniñ sultanı olğance,
Öz ilniñniñ çobanı ol.

Vatan – doğmuş anañ ise,
Çurbet il – ögey anañ.

At aylanır, qazığına baylanır.

Vatan sevgisi – sevgilerniñ eñ büyügidir.

Bülbülni altın qafeste tutsañ da, gül teregini sağınır.

Er keske öz Vatani tatlı.

Ğurbetlik glni soldurur.

Quşnıñ da tuvğan yuvası bar.

Tiz çkip yaşığance, tik turıp l.

Duşmandan qorqqan, duşmannen dost olur,
Vatanını sevgen – ernen.

İşin Vatan oğruna ise,
Babañnıñ da hatrını sayma.

Tuvğan ana – bir,
Tuvğan Vatan – bir.

Yarımdan ayırılğan yedi yıl ağılar.
Vatanından ayırılğan lgence ağılar.

riet glnni qoparğan,
Yaprağını da tşrmez.

Bdeneniñ evi yoq, qayda barsa – piypıldaq.

Vatanğa hızmet etkeniñ – zñe hızmet etkeniñ.

Tuvğan ilniñ yeri – cennet suvu – řerbet.

Eski yurtnıñ qadiri yañısında bilinir.

At aylanır-aylanır,
Qazığına baylanır.

Qaplıbaqa da öz qabına baqıp:
– z evim, öz sarayım, – degen.

Ana yurtuñ aman olsa,
Ts – çırayıñ sararmaz.

Yurtu baynıñ özü bay.

Blblge altın qafes bile zindandır.

Er quş öz yuvasını begenir.

Er gl öz pıtağında açar.

Baqa – batağına, balıq – glne.

Vatan içün otqa tşseñ, yanmazsıñ.

Vatanına hiyanet etken, öz anasına hiyanet eter.

8. ANA, BABA VE BALALAR AQQINDA

Ana – yurtniñ teregi.

Ana-babadan başqa dünyada er şey tapılır.

Ana qarğışı tutmaz.

Bala – evniñ gülü.

Olacaq bala beşiginde belli.

Ana-babaniñ tilegi otqa-suvğa tüşürmez.

Balası için ana ateşke kirer.

Ana barğan yerge bala da barır.

Bala – köz nuru.

Baladan bahtıñ olsa, qartayğanda raat olursıñ.

Bala qadrini ana bilir.

Ana balağa eki köznen baqar,
Baba – bir köznen.

Balalı ev – bazar,
Balasız ev mezar.

İyesine köre biyesi,
Babasına köre balası.

Ananiñ qolu yımşaq ola.

Altında leke bardır – balamda min yoq.

Öz balañ özüñden artıq degil.

Balasını öpseñ, anasınıñ hatrını taparsıñ.

Tapqan ana degil, baqqan anadır.

Ana-baba qadrini balañ olğan soñ, bilersıñ.

Añlatsañ, bala da añlar.

Ananiñ canı balada.

Anasına köre balası.

Alma terekten uzaq tüşmez.

Anaň-babaň ögüt berip aňlatır,
Ayat ise, sırtıña tepip aňlatır.

Bir baba qırq oğulnı baqqan da,
Qırq bala, bir babanı baqalmağan.

Bala, oňğan qadınıñ bir qolunı baylay,
Oñmaz qadınıñ eki qolunı baylay.

Bala balalıgını yapmasa, erte qartayır.

Balalı qazğa yem tiyemez.

Balalı olğanda bilersiñ, balam.

Balasızniñ ömrü – kömür.

Balalı evde sır turmaz.

Balanı yaştan terbiyele.

Balası çoqnıñ qaari çoq.

Ne sorasañ, baladan sora.

Qatıgım qara degen olmaz.

Ağlamağan balağa emçek bermeyler.

Balanıñ ayıbı ana-babasında.

Beş parmağın beş türlü.

Bala ne körse, şunı yapar.

Bala yığıla-yığıla öser.

Balasız ömür – tuzsuz aş.

Bala körmegen, balanıñ qadrini bilmez.

Bala quvançı – baba quvançı.

Beş parmağınñ qaysını tişleseñ, şusı ağıra.

Büyükniñ kiçigi olğance,
Kiçikniñ büyügi ol.

Qarğa öz balasını: “Appağım” dep sever.

Kirpi öz balasını: “Yımşağım”, dep sever.

Ağlarsa, anam ağlar,
Qalğanı yalan ağlar.

Balanı suvğa yiber de, artından özüñ ket.

Beşikteki bala beş türlenir.

Bala olğan evde öşek olmaz.

Balası suvğa tüşse, anası ateşke pişer.

Balamniñ balası baldan tatlı.

Tuzlu-tuzsuz – oğlumniñ evi.

Balağa ber de, tilep baq.

Şu babanıñ şu evlâdı.

Doğğan aynı bitti say,
Doğğan oğulnı östi say.

Balanı tapmağa bildiñ, baqmağa da bil.

Bal tatlı,
Baldan bala tatlı,
Baladan yuqu tatlı.

Babası oğluna bir bağ bergen de,
Oğlu babasına bir çamba yüzüm bermegen.

9. OĞLAN VE QIZ AQQINDA

Oğul bala ana-babağa tayanğıç.

Qız bala – musafirdir.

Oğlu olğan altın tabaqtan aş aşar.

Qızniñ malı – qız özü.

Qızı barnıñ nazı bar.

Oğlan – qanatlı at olsa,
Qız – qanatlı quştır.

Çoq sözniñ azı yahşı,
Qız balanıñ nazı yahşı.

Horazğa quyruq yaraşır,
Erge – mıyıq.

Qızı olğan evge qırq at baylanır.

Qızın kimni sevse, kiyevin o olur.

Qız erke össe, ana – babasını hor eter.

Qızın güzel olsun, oğlun tapılır.

Qara olsa da, paradır.

Qız balanın qısmeti qırq yerde.

Qara qızğa kelgende tañ atar.

Qızım saña aytam, kelinim sen diñle.

Maqtalmağan qız oturıp qalır.

Egilmegen terekniñ qoqlanmağan göncesi.

Yaman yigit toy bozar.

Yigit olsañ malsız da olmazsın, yarsız da.

Yigit – yurtniñ teregi.

Qız bala – el eviniñ çırağı.

Qızniñ baştan çıqqanı – yügeni yoq at eken.

Qız ösümi – hıyar ösümi.

Ana qurğan salıncaqta qız da sallanır.

Oğlan bala aranda yatsa arlanmaz,
Qorada yatsa horlanmaz.

Oğlan olsun, qız olsun.
Eli-ayağı tüz olsun.

Qızın beşikte olsun,
Ciyezi sandıqta olsun.

Basmasına köre bezi,
Anasına köre qızı.

At keter izi qalır,
Qız keter nazı qalır.

Doğğan aynı bitti say,
Yetken qızını ketti say.

10. SOY-AQRABA VE DOĞMUŞLAR AQQINDA

Terek tamırlarına tayanır,
İnsan – tuvğanlarına.

Dost tapılır, tuvğan tapılmaz.

Ağa-qardaş talaşır,
Atqa minse, yaraşır.

Özüñki özüne,
Ay körünir közüne.

Özüñki örseletmez.

Özü yaman, tuvğanını yamanlar.

Sıylaşqanda yat yahşı,
Cılaşqanda – özüñki.

Terek ne qadar yüksek össe de, tamırı yerdedir.

Doğmuşıñnen talaşsañ yatqa seyir.

Tuvğan tuvğannen tapışır,
Yatqa belâ yapışır.

Doğmuşıñnı sayacaq olsañ, aqçañnı say.

Avlaqtaki – kişneşir,
Yanıñdaki – tişleşir.

Baca bacağa barğanda, baylı tana kürsünir.

Tuvğanıñnen aşa – iç, bazarlıq etme.

Doğmuşıñnıñ qadiri amanlıqta bilinmez,
Yamanlıqta bilinir.

Doğmuşıñnı, başıña belâ kelgende taparsıñ.

Bacanaq bacanaqni körgende qolu qaşınır.

Quda qudanı ozğarğance saba açılır.

Uzaqta olsa – yaqındır,

Yaqında olsa – yalqındır.

Qardaşından bezgen qaranlıqta qalır.

Ten tartmasa, can tartar.
Can tartmasa, qan tartar.

Tuvğaniñ yatqa satqan oñmaz,
Biyesin – atqa.

Uzaq tuvğandan yaqın qomşu hayırlı.

Tuvğanniñ yamanı soyuna köz atar.

İt uruvını tanımaz.

Eki tuvğan yat olmaz.

Öz kölmegiñ özüñe yaqın.

Göñlü yaqın olğan, yat degil.

Göñlü yat olsa, özüñki de yat.

Özüñkine söz öter.

Yaman tuvğandan yahşı qomşu hayırlı.

Tüy şorbaniñ toqluğı – kelindeşniñ dostluğı.

Bir terekniñ tamırı,
Bir tekneniñ hamırı.

Qadriñni bilmegen tuvğandan,
Qadriñni bilgen yat yahşı.

11. SEVGİ, BAHT VE MUABBETLİK AQQINDA

Sevmegen yar – yar degil.

At – mingenniñ.
Yar – sevgenniñ.

Erte sevgen tez bezer.

Sevgi içün can feda.

Sevgi yaşqa baqmay.

Az da yeter, çoq da keter,
Muabbetlikke ne yeter?

Aqça alsañ sayıp al,
Apay alsañ sevip al.

Bir öpmey yürek teprenmez.

Gülüne aldanıp, tikenine qadalma.

Gülünü sevgen, tikenini de sever

Vaqtıñ ketti – bahtıñ ketti.

Birlik evde bereket bar.

Er kimniñ öz Zöresi bar.

Bir kökte eki küneş olmaz.

Yemiş aşaycaq olsañ, çiçegini üzme.

Yemişni aşı da, pıtağını sındırma.

Muabbetlik olsa, dülberlik kerekmey.

Zornen güzellik olmaz.

Muabbet ve birlik qorantağa belâ yapışmaz.

Birlik ev – bereketli ev,
Qavğalı ev – aleketli ev.

Bir körmeknen yigit sevilmez.

Aşıqniñ közü soqur, qulağı sağır.

Sevgi yavluq degildir – kirlitseñ iç yuvulmaz.

Ay yolcumıñ yoldaşı,
Aşıqlarınıñ sırdaşı.

Sevginiñ baarine quvanma,
Onıñ yazı ve qışı da bar.

Sevgi bir olsa da, eki yürekte yaşay.

Sevgi asretliknen sınalır.

Eki yar bir quçaqqa sığmaz.

Yüregini bir bergen, qaytarıp alamaz.

Deñiz dalğasız olmaz,
Qızlar sevdasız olmaz.

Yarnıñ qadrini ayırılğan soñ bilirsıñ.

Degirmen eki taştan,
Muabbetlik eki baştan.

Oynaşıña işansañ, qocasız qalırsıñ.

Muabbet ayat – uzun ömür.

Sevgiliñniñ sıyı baldan tatlı.

Sevgeniñni erkellersıñ.

Aşıqniñ közüne yuqu kirmez.

Alevsiz ateş qazan qaynatmaz.

Baht kökten enmez.

Can sevgeniñ candan artıq.

Başsız evde bereket olmaz.

Sayğı ve sevgi eki yaqlı olur.

Sevmegenge süykenme.

Sevgi dülber – çirkin saylamaz.

Ay – aşiqniñ yoldaşı.

Terek meyvasız olmaz, yigit – sevdasız.

Sevgiliñniñ sıyrı satsañ,
Sevgilisiz qalırsıñ.

Sevdaların gecesı qısqa olur.

Çiçek vaqtında üzülir.

Yürek tutmasa, kâğıt tutmaz.

Yarı barnı yar etme.

Yarsız ayat – suvuq küz.

Can tartmasa göñül sevmez.

Zenginlikten ne fayda, muabbetlik olmasa.

Köz körmese, can sevmez.

Qaranlıqta göz qımğaniñni qaydan bileyim.

Quşlar yuvasız olmaz,
Yaşlar sevdasız olmaz.

Qara da bir, sarı da bir kiygenge.
Dülber de bir, çirkin de bir sevgende.

12. QIZ SAYLAV VE EVLENÜV AQQINDA

At alsañ, minip al,
Qız alsañ, körip al.

Anası maqtağan qızını alma,
Halq maqtağan qızdan qalma.

Ölgence ömür etecek adamıñni yorulğance ara.

Kimge baş qoşsañ, onen ömür etersiñ.

Bayramda qız saylama.

Bir minsiz yar qıdırğan, yarsız qalır.

Başıñ eki olmağance, malıñ eki olmaz.

Mal alsañ – barlıdan,
Qız alsañ – carlıdan.

Boğdaynıñ yahşısı – yerden,
Apaynıñ yahşısı – erden.

Yemişniñ eyisini qurt aşar.

Özü yıqılğan ağlamaz.

Küncü kişi apayinen raat yaşayalmaz.

Bala – bağır, er – yürek.

Tögerekke qol cayğan ortada qalır.

Tışına baqma, içine baq.

Er bülbül öz vaqtında öter.

Evlengende yañıluv – ömürlük ökünç.

Elmaz yerde qalmaz.

Yahşı qadın – dünya baylığı.

Yaman qadın qocasını tez qartaytır.

Çoq saylağan ya nazğa ya tazğa.

Yahşı qadın işli olur,
Yaman qadın tişli olur.

Yahşı qadın ev sabısı,
Yaman qadın el sabısı.

Ersiz qadın – yügensiz at.

Qadınıñ – ömürlük yoldaşını.

Qartayğan qız er saylamaz.

Qocasını sevgen qadınıñ evine nur yağar.

Qocasını sevgen qadın, qaynanasını da sever.

Erte çıqqan yol alır,
Erte evlengen töl alır.

Aqay olmağanda horazğa da Suleyman paşa degenler.

Er şey öz vaqtında yaraşır.

Tegenek arasında ösken gülden saqt ol.

Arabaniñ aldı qayaqqa ketse, artı da şu yaqqa keter.

Aşını açıqqanğa ber.

Qadınıñ oñğanı hazna, oñmazı – qaza.

Aslına baqma, nesline baq.

Boyuna baqma, oyuna baq.

Özü qart olsa da, yüregi yaş.

Oñğan qadın arış ununu kebab eter,
Oñmağanı – aşlıq ununu harap eter.

Saruş aqay – cin azabı.
Tenbel apay – yurt harabı.

Oñğan qadın evinde qandalay tutmaz.
Apay kişi söznen yeñilmez.
Apay açuvlansa, qar üstünde qazan qaynatır.
Birisiniñ apayı ölse, qırq tul quvanır.
Erte evlengen – oğlan-qızğa sevingen.
Nışanlandıñ – evlendiñ, qartaydıñ – öldiñ.
Er gül vaqtında qoqlanır.
Esmeri de olsa – totay qız.
Qutu yuvarlanğan – qapağın tapqan.
Qazan-ayaq şaltıramağan ev olmaz.
Qızğa kelir yüz kişi.
Alıp keter bir kişi.
Evlenüv – bazarğa çıqıp, mal alıp satuv degil.
Erni er etken de qadın, evni ev etken de.
Ernen qadın arasında ne olmaz.
Ernen qadın – bir can, bir ten.
Ernen qadın arasına qıl sığmaz.
Er ketirsın, qadın yetkizsin.
Aprel kelse buz turmaz.
Quda kelse qız turmaz.
Aqayına küç yetmegen, açuvını balasından alır.
Atasını kör de oğluna qızıñnı ber.
Ölüm bar, ayrılıq yoq.
Elmaznı kim almaz?
Eşik körgenni alma,
Beşik körgenni al.
Apayıñ yaman olsa, eceliñ yetmey ölersiñ.

Er kes keçken köpürden sen de keçersin.

Eki canbaz bir yipte oynamaz.

Apaynıñ aqıllı soyu başına baqar,
Aqılsız soyu – yaşna.

Apaypın yamanı öz kün körmez,
Aqayına da kün köstermez.

Arabaniñ aldı da, artı da bir izden yürüse, atqa yengil olur.

Yahşı qadın – evniñ gülü.

Kiyevi yahşı olsa, qaynana oğullı olur.
Kiyevi yaman olsa qaynana qızsız qalır.

Kiyeviñ yaman olsa, qızıñdan kör,
Keliniñ yaman olsa, oğluñdan kör.

Kiyev sıyı – han sıyı.

Kiyev qaynata toprağındandır.

Kelin-kelindeş – ömürlük kündeş.

Kelin de qaynana olur.

Qızıñ kimni sevse, kiyeviñ o olur.

Babam da kiyev olğan, anam da – kelin.

Tüy şorbaniñ toqluğı – qaynananıñ dostluğı.

Kelin – çiçek, er aytqanı kerçek,
Qaynana – yılan, er atqanı yalan.

Öz yıqılğan ağlamaz.

Apaynen aqay añlaşmasa, qabaat qudağa qalır.

Alınacaq qız ay körünir,
Evi saray körünir.

Quda olğance çoq sına,
Quda olğan soñ, çoq sıyla.

Körmeyince yüzüni,
Aytmam öz sözümni.

Ev içeriden yıqılır.

Ernen qadın arasına esi ketken kirişir.
El sözüne baqqan, apayından marum qalır.
Qazan qapağını bulmayınca qaynamaz.
Yahşı qadınıñ qocası urbasından belli.
Qadınıñ yaman olsa, halq yanında söz qatma.
Qaranlıqta aşasañ, nişanlıñ qara olur.
Qazannıñ túbünü qırsañ, toyuñda qar yağar.
Keñeşli toy bozulmaz.
Toyğa toqmaq cıyılır.
Toy aşına it toymaz.
Toyğa barsañ toyıp bar,
Tilki tonıñ kiyip bar.

13. BEKÂRLIQ VE YAÑĞIZLIQ AQQINDA

Yañğız terek dağda ösmez.
Yañğız atnıñ tozu çıqmaz.
Yañğız qadın – qanatsız quş.
Tilingen ötmek birikmez.
Sürüden ayırılğanı börü yer.
Bir tavuqqa da em yem kerek, em suv,
Tüşte körsem – göñlüm hoş,
Uyanıp baqsam – qoynum boş.
Tul qadın – alçaq qora,
Kelgen de atlar, keçken de.
Yañğız, sofrasını özü cıyar.
Ayırılmaq qolay, qoşulmaq qıyın.
Aqayinen yaşağan, tul apaynıñ alımı bilmez
Tulluq da bekârlıqtır.

Sapsız balta suvğa batar.

Yañğız yolğa çıqma.

Ay yañğıznıñ yoldaşı.

Bödeneniñ evi yoq,
Qayda barsa, sıyı yoq.

Apaysız aqay ölmey,
Lâkin raatlıq da körmey.

Yañğızlıqta yar yahşı.

Yañğıznıñ işi bitmez.

Ölgenniñ artından ölünmez.

Bir teriden ton çıqmaz.

Yañğızlıq – ottan kölmek.

Al degen ana yoq,
Qoy degen qoca yoq.

Bir taşnen divar qalanmaz.

Bir qanatnen quş uçmaz.

Bir baş ne yerge olsa sığır.

14. DOSTLUQ VE DUŞMANLIQ AQQINDA

Dostsuz adam – qanatsız quş.

Dostsuz başım – tuzsuz aşım.

Dost ağılatıp, duşman küldürüp aytar.

Babañ sağ ekeç, dost tap,
Atıñ sağ ekeç, yol tap.

Dostuna ürmet etken, özüne sayğı qazanır.

İçek-bağır et olmaz,
Eski duşman dost olmaz.

Bir minsiz dost qıdırğan, dostsuz qalır.

Betke degil, yreкке baqıp dost ara.
Aq dost qara kn in.
Afu etilgen duşman dost olmaz.
Dost başqa baqar, duşman – ayaqqa.
İtnen mışıq dost olmaz.
Ateşnen suv tilsiz duřmandır.
Eyi dost aqrabadan eyidir.
Quş qanatına iřana, insan – dostuna.
Emekten dost artar,
řekten – duşman.
Qadriņni bilmegen qardařtan,
Qadriņni bilgen dost yahşı.
Kpeknen dost ol da, tayaęıņnı elinden taşlama.
Suvęa tayanma, duřmanęa inanma.
Urbanıņ yaņısı yahşı, dostnıņ eskisi.
Sırası kelgende dost in otqa yan.
Klme qomřuņa, kelir bařıņa.
Dostnıņ kelgeni – bayram.
Menim tapqanı – seniņ qapqanı.
Eski dost duşman olmaz.
Yahşı dostnıņ faydası tiymese de, zararını tiyemez.
Muabbetlik – bir knlk,
Dostluq – bütün mrlik.
Duřmannıņ kiigi de byk belâ ketirir.
Duşmandan dostuņ olsa,
Beliņde baltaņ olsun.
Duřmanęa ařıņnı berme,
Ařıņnı berseņ bařıņnı yer.

Dost qara künde belli olur.

Börünen dost olsañ, itiñ yanıda olsun.

Duşmanıñ külgeni – sırıñı bilgeni.

Dost hatrı için çiy tavuq bile aşılır.

Biñ dost – az, bir duşman – çoq.

Eñ duşmanım el ağzına tüşsin.

Aytma sırıñı dostuña; dostuñniñ da dostu bardır, o da aytar dostuna.

Can ağırtqan – dost degil.

Cebiñde parañ olmasın – dostuñ olsun.

El arasında elli dostuñ olsun.

Taynıñ yamanı at olur,
Dostnıñ yamanı yat olur.

Yaman dost aşqa ortağ, başqa – toqmaq.

Yahşı dep yürersiñ,
Künüñ tüşse körersiñ.

Duşmanıñ sıçan olsa da, küçüñ arsladay olsun.

Yaman tuvğanıñ olğance, yahşı arqadaşıñ olsun.

Esaplı dost ayırılmaz.

Arqadaşıñ özüñden abadan olsun.

Er kesnen dost olma, bilmegen kişiñnen yolğa çıqma.

Aquş körseñ atıp al,
Bülbüli körseñ satıp al.

Ağzıñ tolu qan olsa da,
Duşmanıñ yanında tükürme.

Can dostuñ candan keçse de,
Mal dostuñ malından keçmez.

Yahşı çoqraq qurğalıqta bilinir,
Yahşı dost ise – yoqluqta.

Dostuñ biñ olsa da azdır,
Duşmanıñ bir olsa da çoqtır.

Dostuňa atıñnı berme,
Berseñ, terlettiñ deme.

Toy aşınen dost qarşılanmaz.

Alla meni dostlardan saqlasın,
Duşmannıñ aqqından özüm kelirim.

Dağnı yüksek deme, talap etseñ ıqarsıñ,
Duşmannı küçlü deme, davransañ yıqarsıñ.

El malinen dost qazanılmaz.

Tar yerge biñ dost sığar, bir duşman sığmaz.

Duşmanıñ qarınca ise, sen fil ol.

Dostqa dost ol, duşmanğa – duşman.

Dost dosttan sır saqlamaz.

Arqadaşnıñ yahşısı-osalı yolda belli olur.

Belli duşman gizli dosttan hayırlı.

15. YAHŞILIQ VE YAMANLIQ AQQINDA

Eyilik yap da, deryağa taşla,
Bir kün ola ögüñe ıqar.

Yahşılıq yamanlıqtan quvetlidir.

Yahşınıñ özü ölse de, işi ölmez.

Eyilikniñ ertesı-keçi yoq.

Yahşı kişi selâmından belli.

Yahşı adamğa yaman söz yuqmaz.

Yahşı kişi yaman söz aytmaz.

Yamannıñ ağızından, yahşı söz ıqmaz.

Yahşını maqtasañ yaraşır,
Yamannı maqtasañ adaşır.

Yamanğa baş olğance,
Yahşığa yoldaş ol.

Adamnıñ yahşısı qusurınıñ yüzüne baqıp aytar.

Altın yerde yatsa da çürümez.

Altını tot basmaz.

Köy köpeksiz olmaz.

İt itligini yapar.

Kiygen tonıñ eskirir, kiydirgeniñ eskirmez.

Eyilik yap da, deryağa taşla,
Balıq bilmese, halq bilir.

Eçki bergen qoy alır,
İç bermegen ne alır?

Sazlıqqa batqan, qıbirdağan sayın terenge dalar.

Hiyanetlikniñ birini yapqan, biñini de yapa bilir.

El yuvasını bozğan özü oñmaz.

Evge sığmağan ilge sığmaz.

Saçsañ – orarsıñ,
Berseñ – alırsıñ.

Sağırğa aytqan sözüne yazıq,
Yamanğa baqqan közüne yazıq.

Adamnıñ yamanı – qaza, yahşısı – haznadır.

Adamnıñ yamanı tuvğanını yamanlar.

Bir yamannıñ yedi maallege zararı tiyer.

Göñlü qaranıñ yüzü qara.

Domuzdan domuz doğar.

İlişken etegiñni kes taşla.

Qazma çuqur, özüñ tüşersıñ.

İçi qaranıñ yüzünde nur olmaz.

Yahşıdan yaman doğar azmaq için,
Yamandan yahşı doğar ozmaq için.

Yapalaq körseñ yatıp al,
Yamandan başıñnı satıp al.

Yamandan yahşılıq bekleme.

Yahşinen dost olsañ, muradıña yetersiñ,
Yalannen dost olsañ, masqaradan betersiñ.

Yahşını kör de şükür et,
Yamannı kör de fikir et.

Yaramaz köpek ne aşar, ne aşatır.

Yamannıñ işi yarı yolda qalır.

Yamanğa küñüñ qalmasın.

Qıyış tereksiz orman olmaz.

Yahşinen dost olsañ, yaman tüş körmeziñ.

Yahşığa yürüm yoq,
Yamanğa ölüm yoq.

Yahşığa uyğan yahşı olur,
Yamanğa uyğan yaman olur.

Yılannı qurtarsañ, başta özüñni çaqar.

Yahşınıñ aslını sorama.
Yamannıñ – neslini.

İnsannıñ yamanı aş içün söz çıkarır.

Qazan qarası keter, yüz qarası ketmez.

Qıyış terek doğru ösmez.

Merametten dert asıl olur.

Minder qoyğan özü oturır.

Eyilik yerde qalmaz.

El ağlatqan özü külmez.

Etegi yamannı it qapar.

Yabancı küldürgence, anañ-babañ ağlatsın.

Yahşı kişide yamanlıq olmaz.

Yamañğa yetekçi olğance, yahşınıñ artından ket.

Yahşıdan üner al,
Yamandan ibret al.

Yahşı at torbasını arttırır,
Yaman at – qamçısını.

Yamandan da yamanı bar.

Yılannıñ aqı da, qarası da – yılan.

Gül qadrini bülbül bilir.

Men oña yahşı söz aytam.
O maña sırtını çevire.

Qazannıñ yanına barma – qarası yuqar,
Yamannıñ yanına barma – belâsı yuqar.

Ne baldan tatlı ol,
Ne zeerden accı ol.

Menim körgenimni duşmanım körmesin.

Öz qadrini bilmegen, el qadrini bilmez.

Yaman adın, çıqqance, tatlı canıñ çıqsın.

Yamannıñ yazda qulağı üşür.

Yahşıdan nam qalır,
Yamandan qan qalır.

Yamannıñ aşu burnuñdan çıkar.

Yamandan qaç, yahşığa quçaq aç.

Yaman közden saqın.

Qıyısnıñ kölgesi de qıyıdır.

Qomşuña yamanlıq tilegence,
Özüñe yahşılıq tile.

Qomşuñ seni taşnen şıbalasa,
Sen onı aşnen şıbala.

Sırtına tepkenni it de unutmay.

Qıyış çağaraqnıñ tütünü de qıyış çıkar.

Elmaz çamurda yatsa da bılaşmaz.

Sağlam tendə qotur.

Yahşıdan üner al, yamandan uzaq qal.

Eyilik yapsaň, soñunace yap.

Yahşığa can qurban.

Gülünü alğan soñ, tikenine bir balta.

Dülberlik – üç künlük,

Yahşılıq – ömürlük.

Suv er şeyni ağartır,

Yüzü qaranı ağartmaz.

Suv içken quyuña tükürme.

Sevindirgen – sevinir,

Yaqqan – yanar.

Özü temizniñ yüzü açıq olur.

Ot tüşken yerini yaqar.

İt itligini etmey qalmaz.

İtten it tuvar.

İt uruvını tanımaz.

İtke – it ölümü.

Köpür yapqan özü keçer.

Aqlıña yahşılıq yapmaq kelse,
yarınğa qaldırma.

Aqqa qara tez tier.

Atniñ yahşısı tizinden belli,

Yigitniñ yahşısı – sözünden.

Ayvannı acımağan, insannı da acımaz.

Baqırdan kümüş olmaz.

Baytalniñ yamanı eki ayğırnı talaştırır.

Yaman mal tapsa, köyünü tanımaz,

Qart qız bala tapsa, soyunu tanımaz.

Yahşı aşar – törge baqar,
Yaman aşar – qapığa.

Yaman araba yol bozar,
Yaman kişi ev bozar.

Yahşığa quçağıñnı ker.

Yahşığa yaman yuqmaz.

Yahşı adam eski urbanen de yahşı.

Qarğadan bülbül olmaz, gül qadrini ne bilsin.

Yahşı kelir – işke,
Yaman kelir – aşqa.

Yaman aşar da, papuçına baqar.

Yahşınıñ yatar vaqtı,
Yamannıñ qalqar vaqtı.

Yaman ava yahşı olur, amma yaman adam yahşı olmaz.

Yamannıñ atını alğance.
Yahşınıñ tayını al.

Yahşı yerde yatsañ, yaman tüş körmezsñ.

Yamanğa yandaşqan, yıqılmay qalmaz.

İnsannıñ osalı ne işniñ vaqtını bilir, ne yuqunıñ.

Yılannıñ quyruğına basma.

Qaba areket qaba sözden yamandır.

Qalıbına degil, qalbine baq.

Yahşı niyet – yarı mal.

Yahşı niyet – yarı devlet.

Yahşınıñ içinde yamanlıq turmaz.

Yüzü açıqnıñ yolu açıq.

Eyilikni el unutmaz.

Çağarağı qıyış olsun da, tütünü doğru çıqsın.

Suvniñ tınıq aqqanından qorq,
İnsanniñ – aşıağı baqqanından.

Penceresini yel qaqqmay,
Qapısından el baqqmay.

İş bitirgenniñ işi biter.

Bu sözni altın ile yazsın yazğan,
Öz tüşer el için quyu qazğan.

Barğan yeriñde bir ev yap.

Ateş ateşnen söndürilmez.

Accını tatmağan, tatlıniñ qadrini bilmez.

Yamanniñ özü utanmaz, soyu utanır.

16. DOĞRU VE YALAN AQQINDA

Aqiqat ateşte yanmaz, suvda batmaz.

Doğru söz yemin istemez.

Doğru söz accı olur.

Doğru söz qılıçtan keskindir.

Doğru söz demir deler.

Doğrulıqqa dağlar da boysunır.

Doğru ayt, canıñ doğru çıqsın.

Doğrusını aytqan babasına yaramaz.

Yalanniñ yolu qısqadır.

Yalancı – cemaat duşmanıdır.

Doğru olsañ, kete-kete gül olursıñ,
Hırsız olsañ, kete-kete kül olursıñ.

Yalancınıñ evi yanğan – kimse inanmağan.

Yalanğa qarşı ağızını açmağan da yalancıdır.

Süñgü çuvalğa sığmaz.

Yalan aytsañ, yerinen ayt.
Doğrunıñ yolu keñdir.
Doğruğa yol er yerde açıq.
Babasını aldatqan, elni de aldatır.
Az ayt – doğru ayt.
Aqiqat ölmez.
Altın yerde qalmaz.
Doğruluqqa ölüm yoq.
Avcınen cavçığa yalan qıtlıqmı?
Doğruluq sarsılsa da, yıqılmaz.
Doğrudan aç körmedim, egriden – toq.
Yalancı közünden bilinir.
Yalancığa qoşulma,
Kerçegiñni yaşırma.
Yalan aytma, aytqan sözüñden qaytma.
Yalannen köpür qurğan, kerı qaytmaz
Yımırta kösterip, bor tutturır.
Qırq dereden suv ketirir.
Aldatam degen aldanır.
Doğru sözniñ uzunı – qısqaşı olmaz.
Doğruğa aq yardımcı.
Er işte doğru areket etmek – sıfatlarıñ eñ yahşısıdır.
Dört ayaqlı at da sürüne.
Yalancılıqnen hırsızlıq – ağa-qardaşlardır.
Yalancınıñ şaati yanında olur.
Yalancınıñ yapısına, hırsızınıñ qapısına baqma.

Böten belâ yuqmaz.
Başıña qılıç kelse de, doğrusını ayt.
Doğru adamniñ qazanı avmaz.
Qambırni qabir tüzetir.
İftiradan insan yanğan.
Yalancınıñ yipinen quyuğa tüşken, quyuda qalır.
Eşitkeniñ emiştir, körgeniñni ayt.
Doğru yolnen ketken yorulmaz.
Adam adamni bir kere aldatır
Doğru yolda yıqılğan tez turar.
Bir kere aldanuvda qabaat aldatqandadır.
Ekincide – aldanğandadır
Aq sevgenni halq sever.
Mollaniñ aytqanıni yap, yapqanıni yapma.

17. YAŞLIQ VE QARTLIQ AQQINDA

Yaşlıq – ömürniñ çiçegi.
Yaşlığıñniñ qadrini bil.
Yaşlıq başqa bir kelir.
Yaşlıq eki kelmey: bir kelgende qadrini bil.
Qartlıq – yaşlıqniñ devamıdır.
Qartqa – ürmey, yaşqa – yol.
Qartqa külme, özüñ de qartayırsıñ.
Yaşlıqta yaş ol, qartlıqta qart ol.
Qart qoynunda qalaç,
Qarmalasañ – kömeç.
Yaş aqıl – baş aqıl.

Yaş ekende ne saçsañ, qartayğanda onı orarsıñ.

İş yaşta degil, baştadır.

Yaş olsa da, baş olsun.

Özüñ qartaysañ da, göñlüñ qartaymasın.

Qartlıqniñ başı – yaşlıqniñ soñudur.

Özüñ qart olsañ da, yüregiñ yaş olsun,

Esli kişi oylamay iş etmez.

Kişi yaş ekende yılda degil, künde öser.

At qartaysa eşeknen dostlaşır,
Yigit qartaysa – töşeknen.

Altmıştan soñ ömür – ekindinen aqşam arası.

Yaşlıqniñ qadri bilinse,
Qartlıqniñ şikâeti az olur edi.

Yaşlığında oynap-kül.

Yaş terekke balta urğan oñmaz.

Qartlar kelsin aşqa,
Yaşlar kelsin işke.

Qart qaşqır adaşmaz.

Qırqta at minmegen, ellide ayğır minalmaz.

Yaşlıqniñ qadrini bilmegen, qartlığında hor olur.

Yaşlıqta tirnekli olsañ, qartlığın tınç olur.

Qartayğan it yoqqa ürmey.

Yamannı körmez burun, yahşınıñ qadri bilinmez,
Qartlıqniñ körmez burun, yaşlıqniñ qadri bilinmez.

Atay balası altmıştan soñ aqıl-balıq olur.

Qartı yoq evniñ raatı yoq.

Qartniñ közü qazan tübünde.

Qartlarnıñ aqlı az olsa da, tecribesi çoq.

Aqşamdan soñ kün doğmaz.

Ten qartayđandan qorqma,
Yürek qartayđandan qorq.

Qartayđan da tırtayđan.

Dalında egilmegen, pıtağında egilmez.

Qart atnıñ tepmesi qattı olur.

Qartnıñ sözüni tutmasañ, qatalarsıñ,

Olacaq bala on yaşında baş olur.

Yigirmide tay minmegen, qırqta at minmez.

Otuzda er – arslan.

Qırqta bulmasañ, altmışta bulamazsıñ.

Elli – alıñ belli.

Altmış yaştan sorama, altı yaştan sora.

Yetmiřte – qartlıq yetti, aqlıñ ketti.

Seksenge yetkenniñ aşı da bılamıq, işi de.

Doqsan belıñ bükreytir,
Eki közüñ çökreytir.

Yüzge yettim – yüzükten öttim.

18. AYAT VE ÖLÜM AQQINDA

İnsan bir kere dođa, bir kere öle.

Yaş öser, qart öler.

Qorqma ölümden,
Qorq faydasız ömürden.

Qara ömürden aq ölüm yahşı.

Ayađinen ketken kelir, başınen ketken kelmez.

Ömür etüv – ilge hizmet etüv.

Ölüm er kesniñ başında.

Ömür ne qadar tatlı olsa,
Ölüm şu qadar accı olur.

Ölümge sebep tapılır.

Ölümden qorqsañ, dünyada yaşama.

İç kim dünyağa terek olmağan.

Ömür insanğa bir kere berile.
Onı bilip yaşamaq kerek.

Dünyanıñ qadrini bil.

Dünyada iziñ qalsın.

Er qoy öz bacağından asılır.

Ölümnen bazarlıq olmaz.

Çıqmağan canda ümüt bar.

Vaqıtsız ölüm yanıqlı ola.

Dünya – merdiven, biri ener, biri miner.

Qara yerniñ qarını keñ.

Ölgen sığır sütlü olur.

Öleyatqan ölenge yapışır.

Ölümden qaçıp qurtulalmazsıñ.

Doğğandan qalmağan, ölgenden qalmaz.

Dünyağa toyulmaz.

Dünya malı dünyada qalır.

Dünya çalgısız da oynata.

Ölgen qoy börüden qorqmaz.

Ölgenniñ artından ölünmez.

Dünya – degirmen, çarh kibi döner.

Çoq yaşağan çoq körer.

Tirini öldürmek mümkün,

Ölünü tiriltmek mümkün degil.
Başqa tüşkenni közü körer.
İnsan bir teriniñ içinde em semirir, em azar.
Bugün külesiñ, yarın ölersiñ.
Ömrüñ qısqa – ketmesin boşqa.
Ölümni beklemek – ölmekten qıyın.
Ötken ömür – söngen kömür.
Ölüm qartqa-yaşqa baqmay.
Doğmaq, ölmek – eki yalı.
Şan-şeref yaşayışta qıymetlidir.
Kimge – düğün, kimge – dögün.
Ömür degeni öyle şey:
Bugün barsıñ, yarın – yoq.
Ölüm sen barlığa, men carlığa qaramay.
Kün yamanı öter, el yamanı qalır.
Tende bitken, tepeşirde keter.
Suvğa tüşken quru çıqmaz,
Mezarğa kirgen tiri çıqmaz.
Ölüm ökünçsiz olmaz.
Ömrüñ nasıl olsa, ölümüñ de şunday olur.
Ölümden başqa er şeyniñ çaresi tapıla.
Teregi çoq köyniñ mezarı az olur.
Ölgen soñ ökünüvden fayda yoq.
Qara halqqa keñ dünya
Mezar kibi tar ola.
Aqacaq qan başta turmaz,
Çıqacaq can – tende.
Eçkiniñ eceli yetse,
Çobanniñ tayağına süykenir

Ölümge barlı da bir, carlı da.

19. SAĞLAMLIQ VE HASTALIQ AQQINDA

Baş sağlığı – dünya barlığı.

İşniñ başı – sağlıq.

Sağlıq olsa, yavluq tapılır.

Sağlığım – baylığım.

Baş sağ olsun – mal tapılır.

Saqt olğan sağlam olur.

Saf ava – tenge deva.

Temizlik baylıqtan artıqtır.

Sayğı istegen – çoq söylemez,

Sağlıq istegen – çoq yemez.

Hastalıqniñ kelmesi qolay, ketmesi qıyın.

Közün ağırısa qoluñnı tıy.

İçin ağırısa – boğazıñnı.

Derdini yaşırğan derman tapmaz.

Baş yarılğan soñ, köz nege kerek?

Başıñ sağ olsa, qalpaq tapılır.

Başıñnı salqında tut,

Ayağıñnı – cıllıda.

Baylıqniñ başı – sağlıqtır.

Yara savulır – tamğası qalır.

Sağlam alma saptan tüşmez.

Dermanı tapılmağan dert yoqtır.

Ağırmağan başqa yavluq bağlamaylar.

Aman olsa bu başım,

Kene çıkar bu saçım.

Hastalanmay – sađlıqniñ qadrini bilmeysiñ,
Açıqmay – toqluqniñ qadrini.

Hasta hasta degil de,
Hasta baqqan hastadır.

Saç sefadan öser, tırnaq – cefadan.

Sağ tende – sağlam aqıl.

Canğa keleccek malğa kelsin.

Er dertniñ dermanı bar.

Yaşlıqniñ qadrini ötken soñ bilersiñ.
Sađlıqniñ qadrini – ketken soñ.

Qotur qoldan yuqar.

Ne yeriñ ağırsa canıñ o yerde.

Qıçımağan yeriñni qaşıma.

Abdırağan – at doqturına çapar.

Hasta baqqanıñ – hasta yatqanıñ.

Hastalıqniñ qadrini hasta baqqan bilir.

Er kes özüniñ ağırğan yerini bile.

Aç qadrini toq bilmez,
Hasta qadrini sağ bilmez.

Aq olmasa da, pak olsun.

Aq urba kir kötermey.

Hastalıq oqqanen kirer, diremnen çıqar.

Altın başıñ sağ olsa,
Altın tasdan suv içersiñ.

Özüñ qan tükürgen soñ, legeniñ altın olğanından ne fayda?

Sağlam baş yastıq istemez.

Baş ketken soñ, saç için ağlamazlar.

Tişi ağırğanniñ yanında baldırım sızlay deme.

Eñ büyük zenginlik – sağlıqtır.

Sağ qulğa er kün bayram.

Ağırmağan ten olmaz,

Başıña kelecək, malıña kelsin.

Eviñni temiz tut – musafir kelir,

Özüñni temiz tut – Azrail kelir.

20. EDEP VE TERBİYE AQQINDA

Edepsiz yigit – yügensiz at.

Edep bazarda satılmaz.

Quş yuvada körgenini küter.

Balanı tapmaq bir kere küç,
Terbiye etmek biñ kere küç.

Balanı beşikte ögret.

Başsız evde babası turıp, balası söylenir.

Ana-babaña söz qaytarma.

Anañ-babañ sağ ekende ürmet et,
Ölgenden soñ – ziyaret et.

Kişige ürmet etseñ, ürmet körerseñ.

Öz anasına ürmet etken, başqasına horlamaz.

Öz anasına ürmet etmegenden ürmet bekleme.

Sayğığa sayğınen cevap ber.

Qartlarğa – sayğı, yaşlarğa – sevgi.

Güzelliğñ – özüñe,
Zenignliğñ de – özüñe,
Tabiatıñ – halqqa.

Aytmağa utanmağan, yapmağa da utanmaz.

Ana sütünen kirmegen,
Tana sırtınen kirmez.

Ana-babağa ne yapsañ, aldına şu kelir.
Balañnı bozacaq olsañ, künde maqta.
Babasını sıylamağannı balası sıylamaz.
Ana-babasına eyilik köstermegen, özü de eyilik körmez.
Qapı açıq olsa da, sorap kir.
Qapıdan kirip, pencereden çıqmazlar.
Asıl quşnıñ balası
Aldına qoymay aş yemez.
Balanı tapmaq üner degil, baqmaq üner.
Balanı erkeleseñ, başına miner.
Balamnı ağlatmayım deseñ, özüñ ağlarsıñ.
Ana-babasını horlağan özü horlanır.
Aşap toymağan, yalap toymaz.
Arsıznıñ betine tükürgenler de – yağmur yağa degen.
Qadir bilmezniñ qadri yoq,
Yaman külküniñ soñu – ağlavdır.
Eñ hayırlı miras – edeptir.
Qabalıqnı nezaket yeñer.
Qapı olğanda pencereden kirmezler.
Ürmet elâl emeknen qazanılır.
Ağzını yapsañ, burnu söylenir.
Ar etken – kâr etmez.
Sayğı ve sevgi eki yaqtan.
Sayğı istegen çoq söylenmez.
Özüñden büyükke ürmet et,
Özüñden büyükke yol ber.
Kestane qabuğından çıqqan da, qabuğını begenmegen.

İnsanniñ ürmeti öz elinde.

İt de olsa, ırızı bar.

Babañdayın kişiğe til uzatma.

Birevniñ evine baqma,
Vaqıtsız qapısını qaçma.

Anasına ürgeren it, börü ağızına tüşer.

Büyükke ürmet et,
Kiçikke şefqat et.

Büyükniñ sözünü tutmasañ,
Büyük yolğa çıqmazsıñ.

Anañ-babañ ögüt berip añlatır,
Yaşayış ise, sırtıña tepip añlatır.

Aşağan çanağıña tükürme.

Ana-babağa ürmet etseñ,
Özüñ ürmet körersıñ.

Adam olsañ, ana-babañnı qararsıñ,
Ayvan olsañ, olarnı talarsıñ.

Bir atnı eşek yanına bağlasañ,
Qırq künden soñ eşek qılığına keçer.

Arsızğa hırsız yoldaştır.

Akıllı edepni edepsizden öğrenir.

Sıra bilseñ, sıradan qalmazsıñ.

Balalıqtan terbiye alğan, büyügen soñ rezil olmaz.

Emanetke hiyanetlik olmaz.

Tayaqnen bala terbiyelenmez.

Til uzatılğan yerge el uzatılmaz.

21. AQILLI VE AQILSIZ KİŞİLER AQQINDA

Aqıl – yarı baylıq.

Aqıl yaşta degil – baştadır.

Aqıldan artıq baylıq yoq.

Akıllı iş – qanatlı quş.

Aqılsız dostuñ olğance,
Akıllı duşmanıñ olsun.

Akıllı oylanğance, tentek işini bitirir.

Akıllığa ayttım – añladı, bildi.
Aqılsızğa ayttım – şaqıldadı küldi.

Aqıl bazarda satılmaz.

Aqlı keskinniñ eli altındır.

Başlı kişi taşnı aş eter.

Köy ahmaqsız olmaz.

Başta aqıl olmasa, eki ayaqqa zor kelir.

Deliden doğru cevap.

Oylanmay uçqan, qonmağa tal tapmaz.

Deve qadar boyuñ olğance,
Dögme qadar aqlıñ olsun.

Damsız aşqa tuz, aqılsız başqa söz faydasızdır.

Köz – körmek için,
Aqıl – bilmek için.

Aqılsız özü utanmaz, soyu utanır.

Akıllı başta saç turmaz.

Açuv – duşman, aqıl – dost.

Sözü sözge oşamaz, ağzı boşamaz.

Delige qalpaq al deseñ, baş alır.

Pıçaq pıçaqтан keskindir,
Aqıl aqıldan üstündür.

Öz aqlıñ aqıldır,
El aqlı paqıldır.

Ayınıq başta – dürüst aqıl.
Aqılsızniñ parası aqıllınıñ cebinde.
Ahmaq qafa eki ayaqqa zor berir.
Ahmaq cavçı eki yaqını da bozar.
Aqılsız yigitke altın cez olıp körünir.
Añqav oyun bozar,
Tentek toyun bozar.
Ahmaq özünü maqtar, budala – qızını.
Añlağanğa sivrisinek – saz,
Añlamağanğa – davul-zurna da az.
Qolaysızni qoynuña alsañ,
Eki ayağıñ tıšta qalır.
Ahmaq dost yattan yaman.
Mal tapqance aqıl tap.
Delinen tenbel belânı bedava qazanır.
Aqlı azniñ saçması çoq olur.
Deli tutqanını yibermez.
Betine tükürseler – yağmur yağa der.
Aqılsıznen aş aşağance,
Aqıllinen taş taş.
Aqlı yoqniñ zevqı artıq.
Deli yañılsa, aqıllı tüzetir,
Aqıllı yañılsa, tüzetken tapılmaz.
Qalpaq al deseñ, baş alır.
Qaş yaqam dep köz çıkarır.
Oña şap da bir, şeker de.
Boyuñ olmasın, aqlıñ olsun.
Eñ büyük baylıq – aqıldır.
Aqıl aqıldan üstün.

Bir deli quyuğa bir taş taşlaşan,
Qırq aqıllı çiqaralmağan.

Añı yoqnıñ ğamı yoq.

Abdal atqa mingen de, bey oldım degen.

Qırq kere deli deseñ, er kim deli olur.

Tentek toy eter de, özü törge çiqar.

Aqılsız başnıñ belâsını ayaq çeker.

Deli toqmaq ciyar.

22. BAYLAR AQQINDA

Ağzı qıyış olsa da, bay söylensin.

Baynıñ kelini olğance,
Fuqarenıñ qızı ol.

Bayğa bayram etmek ne şikâr.

Bay aşını baynıñ köpegi de qızğanır.

Zenginlik közyaşından doğar ve közyaşı doğurır.

Zenginniñ canı “pat” etip çiqar,
Fuqarenıñ canı “pit” etip çiqar.

Baynıñ horazı da qozlar.

Baynıñ küçü cebinde.

Hanım qırsa – qaza, hızmetçi qırsa – qabaat.

Qadı edi bu dünyanıñ teregi,
Qadı öldi – dünya kene bayağı.

Dinsizniñ aqqından imansız kelir.

Yılannıñ ayağını, qarıncanıñ közüni,
Mollanıñ ise aşını kimse körmez.

Qadı özüne kem almaz.

Er kes öz tapqanını aşasa,
Hanlar, beyler açtan öler ediler.

Er molla bilgenini oqur.

Canına yetken, tañrisini qarğar.

Açköz bay cavdan beterdir.

Bayğa inanma – suvğa tayanma.

Ceennemge ketken, arqadaş qıdırır.

Barlığa barsañ, bekletir,
Carlığa barsañ, yükletir.

Er kes cennetke kirecek olsa, ceennem boş qalır.

Zenginden yımırta alsañ, sarısı çıqmaz.

Bay balası on beşke kelse – baş,
Fuqare balası otuzğa kelse de – yaş.

Bayda olsa: – Hayırlı olsun!
Fuqarede olsa: – Qaydan aldıñ?

23. AÇLIQ, FUQARELİK, ÖKSÜZLİK AQQINDA

Aç qadrini toq bilmez.

Aç ayuv oynamaz.

Açniñ közüne yuqu kirmez.

Açqa qazan astırma,
Toñğanğa ot yaqtırma.

Bir açlıqnıñ bir toqluğı da bar.

Bayniñ parası çoq,
Fuqareniñ – balası.

Fuqareniñ baylığı – sağlığıdır.

Öksüz ölmez – örselenir, kün körer.

Öksüzge aqıl ögretken çoq, ötmek bergen yoq.

Fuqareniñ torbası bir vaqıt tolmaz.

Fuqarelik öldürmey, lâkin küldürmey de.

Aç tilkiniñ tüşüne tavuq kelir.

Aç köp aşar, açuvlı köp söyler.

Ayaqqa tartsañ başqa yoq,
Qaşqa tartsañ – ayaqqa.

Asra qarğanı – közüñni çoqur.

Analı bala özü toq,
Anasız bala közü toq.

Anasız bala – bahtsız bala.

Açqa kim berse aş – o qardaş.

Yırtıqñı yamasañ da bilinir, qaplasañ da körünir.

Toqluq yaraştırır,
Açlıq talaştırır.

Fuqareleşseñ – ne tuvğanıñ tapılır, ne dostuñ.

Öksüzniñ öpkesi qattı olur.

Öksüz bala aşqa toymaz.

Öksüzniñ tili accı olur.

Öksüzni ağlatma.
Yip ince yerinden üzülir.

Eni kelse – boyu kelmez,
Boyu kelse – eni kelmez.

Fuqarelik – ottan kölmek.

Fuqareniñ sığırı er vaqıt qısır.

Ştansızniñ aqlından künde altı arşın bez keçer.

Babasız qalğan öksüz degil,
Anasız qalğan – öksüzdür.

Bugünge bar, yarınğa yoq.

Bir yamavda qırq teşik.

Damğa çıqsa, yerde qalacaq papuçı yoq.

Barlıq sevdire, yoqluq küydüre.

Aç tavuq tüşünde tarı körer.

Altın – kümüş taş eken,
Arpa-kürpe aş eken.

Baynıñ keyfi kelgence,
Carlınıñ canı ıqar.

Fuqareniñ malı başı ucunda.

Özü toysa da, közü toymaz.

Ögey ana öleyatsañ suv bermez.

Öksüzni acığan çoq olur.
Başını sıypağan yoq olur.

Açnıñ közü aşıta.

Aç qarın aş saylamaz.

Boş uval tik turmaz.

Qaranlıqta aşalğan aş –
Ğariplikte yaşalğan yaş.

Canı yanğan tañrısını qarğar.

Yamamağa yamavlıq tapsam, fuqare de olmaz edim.

El qolunen quş toymaz.

O da vaqıtında bulunmaz.

Fuqarelik ayıp degil, tenbellik ayıptır.

24. KİŞİLER ARASINDA MUNASEBETLER AQQINDA

Adalet – dünyanıñ temelidir.

Göñülden göñülge yol bar.

Göñlüñ keñ olsun, tar yerge de sığarsıñ.

Başta öz ayıbıñnı bil de, soñ başqasını kül.

İnsan olmaq qolay, insaniyetli olmaq – iş.

İstegenniñ yüzü bir qara,

Bermegenniñ – eki.

Loqma qarın toydurmaz, muabbetlik arttırır.

Ortaq attan tay artqaç.

Alğan qol bermege de bilir.

Az bergen – candan berir,
Çoq bergen – maldan.

Accığa tatlı berilmez.

Ayuv balasını aşaycaq olsa çamurğa bulğalar.

Özü içün yuqlağan birev içün tüş körmez

Suvunu iç de çeşmesini unutma.

Pıçaq yarası savulır, göñül yarası savulmaz.

El atına mingen tez tüşer.

Senden alğanım suvğa ketsin.

Qolu açıqniñ yolu açıq.

El elni yuvar, el de betni yuvar.

Külme qomşuña, kelir başıña.

Başıñ kökke yetse de, göñlüñni alçaq tut.

Bir yipte eki canbaz oynamaz.

Azğana aşım – qavğasız başım.

Atlar kişneşip tanışır, insanlar – söyleşip.

Qomşu qomşuda qıl tapar,
Ayranına suv qatar.

Qolu açıqniñ yüzü açıq.

Qomşuniñ bosağına nur yağsın da, şavlesi maña ursun.

Qaşıqnen aş bergen, sapinen köz çıkarır.

Yarım alma – göñül alma.

Eki kişi cılışsa, bir kişige yer açılır.

Ev yasağan balta tışarda qalır.
Er kimniñ yüreginde arslan yatağı bar.
Ev alma, qomşu al.
Eki at tepişir, arada eşek öler.
Köçer sığınan soñ yol çoq tapılır.
Kimseniñ aqqı kimsede qalmaz.
İt ağzına bir kemik.
Begenmegen qonuşmasın.
Gönlü açıqniñ qolu açıq,
Qolu açıqniñ yolu açıq.
Bermegenni berip utandır.
Biri aşar, biri baqar,
Qıyamet şundan qopar.
Bir sürüngenini için atniñ başını kesmezler.
Bugünü hor baqqanıña yarın zar olursıñ.
Baznası ötken, bal içer.
Dinsizniñ aqqından imansız kelir.
Ayvan qoqlaşıp, insan – soraşıp.
Cartı tapsañ, carıp ber,
Bütün tapsañ, bölip ber.
Hatır için çiy tavuq da aşalır.
Eñkiyenge eñkiy, başıñ yerge tiygence,
Çalqayğanğa çalqay, başıñ kökke tiygence.
Menden iraq olsun da,
İstese ceennemge terek olsun.
Kün qarası keter, gönül qarası ketmez.
İnsan öz-özüne yapqanday iç kimse yapmaz.
Bir filcan qaveniñ qırq yıl hatrı bardır.
Obur ketti orun qaldı, cadı ketti – cayrayıq.

Kişiniñ sözünen işi bir olmalı.

Dağ dağa bulunmaz,
Adam adama bulunır.

Ürmet etseñ – ürmet körersañ.

Birevge ölüm tilegence, özüñe ömür tile.

İnsan qadrini insan bilir.

25. YİĞİTLİK VE QORQAQLIQ AQQINDA

At ölse – nalı qalır,
Yigit ölse – namı qalır.

Arslan – izinden, yigit – sözünden qaytmaz.

Qoyan öz köletkesinden qorqar.

Qorqaq bazırgân ne kâr eter, ne zarar.

Qorqaqqa gece mışıq da dev olıp körünir.

Yigit olsañ meydanğa çıq.

Yigit adinen añılır.

At tepmesini at köterir.

Cesürge ölüm qorqunçlı degil.

Torğaydan qorqqan tarı ekmez.

Deveniñ havfi cardan.

At öler – meydan qalır,
Yigit öler – şan qalır.

Aqay olsa itep yıqsın, tartıp turğuzsın.

Börüden qorqsañ ormanğa çıqma.

Batır küreş meydanında belli olur.

Altın ateşte sinalır, yigit – küreşte.

Qaramanlıq – işte, küreşte körünir.

Er horaz öz kümesinde padişə.
Yigit duşmansız, at tırşavsız olmaz.
Yigitniñ başına neler kelmez.
Qorqaqniñ közü balaban, ahmaqniñ – sözü.
Qorqaq cenkte künde beş kere ölip tirilir.
Ağır yükni araba köterir,
Ağır işni yigit köterir.
Arslanğa atlansañ, qamçını qılıç olsun.
Atsız er – qanatsız quş.
Taşnı sıqsa suvunu çıxarır.
Tükürgen tükürçigini yalama.
Qaçqanıñ artından quvmazlar.
Qaçıp qurtulmaq da yigitlikdir.
Yigit – yurtniñ teregi.
Yigitniñ aşu yigitniñ qarınında qalmaz.
Galip yeñdim demez, küreştim der.
Aqayman deysiñ, sözüñnen işiñ bir olsun.
Yigit olğan, qıynlıqtan qorqmaz.
Yigit işinen añılır.
Yigit olğan yalan aytmaz.
Qol tenden ayrılmaz, tırnaq – etten,
Söz işten ayrılmaz, er – sözünden.
Qorqaq it ürip yeñer.
Qaramanlıqniñ közü yoq.
At minmek yigitke yaraşır.
Qorqsañ aytma, aytqandan soñ – qaytma.
Eyilike eyilik eter er kişi,
Kemlikke eyilik eter er (yigit) kişi.

Çegertkeden qorqqan, ekin ekmez.
Sığır sütünen belli, yigit – işinen.
Öz çöplüğinde horaz da batır.
Qorqaq öz köletkesinden qorka.
Batır bir öler, qorqaq – yüz.
Başıña tüşse, başmaqçı olursıñ.
Adamnı sınaycaq olsañ, bir aytqan sözüne bir de yapqan işine baq.
Ağır yükni at tartar,
Ağır işni er tartar.
Yigit yarasına yigit qatlanır.
Cesürniñ baqışı, qorqaqnıñ qılıçından keskindir.
Özü yıqılğan özü turar.
Zarardan qorqqan kâr etmez.
Degirmenge qoysañ, tiri çıkar.
Yigit qayğısız olmaz.
Yigitni emek tanıtır.
Yigit attan tüşer, yatqa atlanır.
Yigit kölgesine yigit saqlanır.

26. NAMUS VE BORC AQQINDA

Namussız yürğenden, namuslı ölgeniñ yahşı.
Namusıñnı yaş ekenden saqla,
Urbañnı – yañı ekenden.
Borcniñ yahşısı – ber de qurtul.
Borcğa aşağan – qartanından aşar.
Borc benim, qasevet seniñ.
Alğan bilmez, bergen bilir.

Almaqnıñ bermesi de bar.

Almaq qolay, bermek zordır.

Qısırdı uvuz, tenbelde namus olmaz.

Dağ üstünde qar olur,
Namuslıda ar olur.

Derdin olsa olsun – borcuñ olmasın.

Anańnı arqaña yüklep üç kere Kâbege alıp barsań da – borcuñnı ödep olamazsıñ.

Yağma loqmanı qapma.

Yazarsıñ bornen, alırsıñ zornen.

Alğanını qaytarmağan, qıdırğanını tapalmaz.

Cartı ötmegiñ olsun da canıñ raat olsun.

Yürek tutmasa kâğıt tutmaz.

Temiz yürekten leke qıdırma.

İt de olsa – ırız bar.

Aqqa qara tez tiyer.

Yoldan tapsań, sayıp al.

Aşağan yerine it de qaytar.

Adıñ çıqqance, canıñ çıqsın.

Eliñnen berirsıñ, ayağıñnen ararsıñ.

Esabı temiz olğanıñ yüzü aq olur.

Öz qoluñnen qoymadıñmı, toqunma.

Borcundan qorqqan, qapısını keñ açmaz.

Almağa isteseñ, bermege alış.

Alacaqnen berecek ödelmez.

Ağlamaqnen borc ödelmez.

27. GÜZELLİK VE DÜLBERLİK AQQINDA

Güzel körmek közge fayda.

Güzellik közde degil, sözdedir.

Güzellik bazarda satılmaz.

Dülber dülber degil, can sevgen dülberdir.

Dağ dülberligi – taştadır,
Adamniñ dülberligi – baştadır.

Yetmiş yıldız doğsa da,yarığı ayğa yetmez.

Güzellerden kim güzel,
Kimni sevsen o güzel.

Özü çirkin, küzgüden körer.

Güzel adam er vaqıt güzel baqar.

Çirkin bala qomşuda ola.

Qara olsa da paradır.

Tıştan yaltıray, içten qaltıray.

Pek bezengen bezdirir.

Sırğa taqqan sırlanır.

Çiçek – ömür zinetidir.

Er dülber bahtlı olmaz.

Raqı da bir, şarap da bir – içkenge,
Dülber de bir, çirkin de bir – sevgenge.

Ay yarıqta yıldız körünmez.

Söyle baştan, qalem qaştan.

Qarğadan bülbül olmaz.

Er dülberniñ bir quyu bar.

Er kesniñki özüne,
Ay körünir közüne.

Er güzelniñ bir sırı bar.

Er dülberde bir min bar.

Gül sanarsıñ, teginek çıqar.

Aynen küneş bir olur,
Yıldız seksen biñ olur.

Güzellikke toyulmaz.

Er çiçekniñ öz qoqusı bar.

Eki bülbül bir dalğa qonmaz.

Terek yaprağınen güzeldir.

Öz-özünü begenmegen, patlap öler.

Zornen güzellik olmaz.

Gülünü sevgen tikenini de sever.

Vaqıtsız açqan gül tez solar.

Gülüne baq da, göncesini al.

Öz-özünü pek begengen, kimsege özünü begendiramaz.

Tışı bal körünse de, içi – zeerdir.

Suv keter – taş qalır,
Sürme keter – qaş qalır.

28. MUSAFİRLİK AQQINDA

Çağırılmağan yerge barma,
Çağırılğan yerden qalma.

Musafirine köre sıyı.

Musafir umğanını yemez, tapqanını yer.

Aşını berme, qaşını ber.

Musafirniñ sözü qonaqbayğa emirdir.

Musafiri sıq olğanniñ qazanı boş olmaz.

Musafir kelse et pişer,
Et pişmese, bet pişer.

Musafirlikke barğaniñ – musafir çağırğaniñ.
Sorap bergence, soqıp ber.
Aşniñ lezeti – qonaqbaynen.
Balalı musafir – belâlı musafir.
Kelmekniñ qaytması da bar.
Kelgenni quvma, ketkenni tutma.
Aş saibinen, gül yaprağinen yaraşır.
Musafir az oturır, çoq körer.
Musafirnen ev bereketli olur.
Siyrek musafir sıylı olur.
Eviñ tar olsa da, göñlüñ bol olsun.
Çağırılğan yerniñ uzağı yoq.
Sıyлаğan sıylanır.
Musafir quvulmaz.
Musafirniñ yanında mışığıña “pişt” deme.
Yüzsüz musafir kelamaz,
Kelse – qaytamaz.
Çağırsañ nazı kele, çağırmasañ – özü.
Kelgenge ket denilmez.
Qadriñni bilmegen yerge adımıñni kösterme.
Qonaqbayniñ işine kirişme.
Qonaqbay musafirniñ quludur.
Bir kere sıyлағанға qırq kün selâm.
Evge kirgence musafir utana, kirgen soñ – qonaqbay.
Çoban öz eviniñ musafiridir.
Musafirniñ hatrını bir kelgende tap, birde ketken de.

Musafir qismetinen kelir.

Musafir musafirni az etmez,
Qonaqbay – ekisini de.

Yedi yaşında musafir kelse,
Yetmiş yaşlı qarşıl ap çıkar.

Birevniñ tavuğını aşasan,
Öz qazıñnı azırla.

Başta kelgen musafirni soñundan kelgen quvar.

Qapımız açıq, törümüz boş.

Kelgenge – qapı, ketkenge – yol açıqtır.

Eviñe kelgenge evday öpkeñ olsa da, aytma.

Baynıñ musafiri olsañ – canıñ çıkar,
Fuqarenıñ musafiri olsañ – qarınıñ çıkar.

29. İÇKİCİLİK AQQINDA

Raqinen dost olğan, işke zıt olur.

Raqı kirer, aqıl çıkar.

İçkenge Şam yolu tüm-tüz.

İçersıñ raqı – olursıñ bıralqı.

İçkiciniñ içindeki tışında.

Accı ilâc fayda ketirir,
Tatlı şarap zarar ketirir.

Saruşlanğan dost duşman olur.

Raqı arslanı da yıqar.

Raqını yahşılıq içün içseñ de, soñu yamanlıqnen bite.

Saruşlanda – Çora Batır,
Ayınğanda – Köse batır.

Suvğa tayanma – saruşqa inanma.

Çay içmek – elâ, raqı içmek – belâ.

Qabaat içkide degil, içkende.

Qayda içkicilik – anda kötekçilik.

Qavğa “sen” dep sançuvdan, “men” dep maqtanuvdan çıkar.

Saruştan deli qaçqan.

Ayınıq başta durüst aqıl.

Borcğa içken, eki kere saruşlanır.

Qade kimde – keyf onda.

Saruş aqay – can azabı.

Raqı kirer içiñe,
Sırıñ çıkar tışıña.

İçkicilikniñ soñu – sofulıqtır.

İçmez evel özüñ söylenesiñ,
İçken soñ – raqı söylene.

İçseñ iç, aqlıñı içme.

Bir qade raqınıñ belâsı qırq yılğa yeter.

İçtim şarap – oldım harap,
İçtim raqı – oldım biralqı.

Ayınıqqa ayttım, – añladı, bildi,
Saruşqa ayttım, – şaqıldadı, küldi.

Qadeniñ biri yarar,
Ekisi – qarar,
Üçüncisi – zarar.

Davaniñ aslımı bilmeñ saat olma.

Arağa kirgen, belâğa qalır.

30. ÜMÜT, QANAAT VE SABIR AQQINDA

Ümütsiz taş baş yarar.

Canı barnıñ ümüti bar.

Ümüt etseñ, soqur közden yaş kelir.

Azğa qanaat etmegen, çoqtan marum qalır.

Az olsa yeter, çoq olsa keter.

Sabırnıñ túbü – sarı altın.

Sabırlını er kes sever.

Kişini qarar – qasevet qartayta.

Dert içten kemire.

Dermanı tapılmağan dert yoqtır.

Dertni yaşırğan dermanını tapalmaz.

Azına könmegen, çoqunı körmez.

Aqlıña aqıl qoş, açuvıña – sabır.

Bir gecege qoyan terisi çıdağan.

Dertli közge yuqu yoq.

Aytsañ – belâ, aytmasañ – dert.

Aytsañ – bir belâ, aytmasañ – eki.

Suv körmezden papuç çıqarma.

Ölme eşegim – arpa,
Kelecekte kürpe.

Olmadı bostan – bitmedi qarpız.

Hıyarğa köre, turupqa şükür.

Çoqunı dama etken, azından quru qalır.

Qasevet olmasa, quvanç da olmaz edi.

Qotur üstüne – çıban.

Canı barnıñ, ğamı bar.

Sır sırnı açar, sır da – dertni.

Ot tüşken yerni yaqar.

Merametten dert asıl olur.

Keç olsun – hayırlısı olsun.

İtimal derya yanar.

Dertsiz yigit yar tapmaz.

Aytsañ – bir belâ,
Aytmasañ – eki.

Derdiñ olsa olsun, borcuñ olmasın.

Qara qızğa kelgende, tañ atar.

Dertsizge dert aytma.

Azğana aşım – qayğısız başım.

Ğam ile qasevet – ömür türpüsüdür.

Er dertniñ bir devası bardır,
Er cefanıñ – bir sefası.

Divarnı dım yıqar, insanrı – qasevet.

Er kesniñ bir derdi bar,
Degirmenciniñ suv derdi bar.

Sabır etken – muradına yetken.

- Devlet, qayda barasıñ?
- Yaşartmağa.
- Qasevet, qayda barasıñ?
- Qartaytmağa.

Bugün ağlağan, yarın küler.

Aşq söyletir, dert ağlatır.

Qanaat – tükenmez bir hazinedir.

31. SARANLIQ, YÜZSÜZLİK, KÖRMEMİŞLİK, MAQTANÇAQLIQ AQQINDA

Adamaqnen mal bitmez,
Aq saqlasın bergenden.

Saranniñ bağı yeşermez.

Saranniñ aşı pişmez,

Qazanı ottan tüşmez.

Özü et aşasa da, süyekten közüni ayırmaz.

Özü toyar, közü toymaz.

Körmemiş gündüz çırağ yaqar.

Körmemişniñ kününe lânet.

Deveni cardan attırğan bir tutam qamğaq.

Ötmekten qıl çıqmaz,
Sarandan pul çıqmaz.

Maqtanma qaz – üneriñ az.

Öz-özününi maqtama, halq seni maqtasın.

Bir qurşunnen eki qoyan atılmaz.

Bir qoltuqqa eki qarpız sığmaz.

Olğanını berseñ, yüzüñ qızarmaz.

At minmegen at minse,
Ayday-ayday öldürir.

Ay ötmey, atıñni maqtama.

Atım bar dep atlanma,
Qadınım bar dep maqtanma.

Eçki can derdinde,
Qasap mal derdinde.

Er tilki öz quyruğunu maqtar.

Er quş öz yuvasını maqtar.

Qızğancınıñ aşı qarınıñni ağırtır.

Kökten ne yağğan da, yer qabul etmegen.

Maqtanğannıñ evine bar.

Qoyan bala tapqan da, qoymağa yer tapmağan.

Qapıdan quvsañ, pencereden kirer.

Ne özü aşar, ne halqqa aşatır.

Cümertten – bir, sarandan – eki.

Yüzüniñ astarı yoq.
Eki geminiñ dümenini tutqan, deryada qalır.
Körmemiş çırağın törge iler.
Er kim iline, papiy – gölüne.
Eki qoyanniñ artından quvsañ, birini de tutamazsıñ.
Özü büyükniñ sözü büyük.
Çoqqa çapqan, azdan quru qalır.
Qurt yesinde, halq tiymesin.
Ondan bir buvğannen, bir yuvğan alsın.
İş başında maqtanma, iş bitken soñ maqtan.
Bergen, betke baqar,
Bermegen qayda baqar?
İnsan qadrini insan bilir.
Birini çayna, birini yut,
Birini eliñde azır tut.
Atsızğa at mindirme,
Tonsuzğa ton kiydirme.
Qızğançı qılnı qırq böler.
Qomşunıñ sıçanını özüniñ mışığından qızğanır.
Tamağından qızğanğannın talağı şişer.
Nefis cardan attırır.
Nefis tüpsüz quyuğa taşlatır.
İç dediler, amma çeşmeni qurut demediler.
Az bergen – candan,
Çoq bergen – maldan.
Bergen el alğan elden üstündür.

32. AYNECİLİK, ÖŞEKÇİLİK, HIRSIZLIQ AQQINDA

Ağırınıñ üstünden, yengilniñ astından.

Arqaña may yaqar da, kölmegiñe tiysetmez.

Öşek ev bozar.

İşten dost artar, öşekten – duşman.

Hırsızlıq qırq küngece.

Hırsızlıqnen sıçan bile toymağan.

Pahıl toymaz, hırsız oñmaz.

Sütke ağzı pişken qatıqnı üfürip aşar.

Kümesniñ anahtarını tilkiniñ boynuna asma.

İndemegen evday belâdan qurtulır.

Bahşış atnıñ tişine baqmazlar.

Balaçığım – manaçığım.

Başını bir oyla, soñunu beş oyla.

Aç közüñni, açarlar közüñni.

At körse aqsay, suv körse suvsay.

Suvğa barıp, suvsuz qaytar.

Saqınğan közge çöp tüşer.

Hırsızniñ qalpağı yanar.

Hırsız öz kölgesinden qorqar.

Hırsızlıq bir yımirtadan başlar.

Elge quyu qazğan özü tüşer.

El qolunen quş tutulmaz.

Yumulğan ağızga çibin kirmez.

Çoq diñle, az söyle.

Yalancınıñ yapısına, hırsızniñ qapısını baqma.

Qıyış araba yol bozar.
Öşek-fesat ev bozar.

Qarda yür de iziñni bildirme.

Ağız bir, qulaq eki,
Eke diñle bir söyle.

Üstten yaltıray, içten qaltıray.

Saqt olğan, sağlam olur.

Aldıña baqıp kir de, artıña baqıp çıq.

Yımırta kösterip, bor tuttura.

Qulağıña degil, közüñe işan.

Qatıgını aşğan tutulmaz,
Çanağını yalağan tutulır.

Başıñnıñ selâmetligini isteseñ, tiliñni tıy.

Yerniñ de qulağı bar.

Şaplavuznen añqav – duşmanğa avdır.

Yalancılıqnen hırsızlıq – eğa-qardaştır.

Yuqlağan yılannıñ quyruğına basma.

Çabik hırsız ev saibini hırsız tutar.

Şeytanğa çarıq kiydirir.

Em suçlu, em küçlü.

Er körgen saqallını babañ belleme.

El arabasına mingen tez tüşer.

El atına mingen tez tüşer.

Hırsız azar, doğru ozar.

Hırsıznen yoldaş olma.

Sernik alevini kün yarığı belleme.

Maşa uzun olsa, qol yanmaz.

Körmegen yeriniñ çuqurı köp.
Köpekke talanğance, çalıy dolan.
Dönümsiz işke başlamaz,
Öşekçi öşegin taşlamaz.
Birevge quyu qazsañ,
Boyuña ölçep qaz.
Başqasınıñ qolunen iş yapma
Boyu – kesat, içi – fesat.

33. EV-YURT, AŞ-URBA, MAL-PARA AQQINDA

Yantayıp kirer eviñ olsun,
Yatıp aşar aşıñ olsun.
Quş yuvasız olmaz, insan – evsiz.
Qurulğan ev boş qalmaz.
Aş lezetini ketirgen – soğannen biber.
Bayram aşı borcğa.
Az qap da, köp çayna.
Aşa qarnıñ toyğance,
Çalış terge batqance.
Yorğaniña köre ayağıñı uzat.
Tamağı toqnıñ qayğısı yoq.
Teşik tamaqqa toqtav yoq.
Yahşı urba boy östürir,
Yahşı aş aqıl östürir.
Ortaq malnı it yemez.
Parasını bergen, düdüğini çalar.
Bal tutqan parmağını yalar.
Aşı tüzniñ, işi tüz.

Aşına köre tabağı,
İşine köre tamağı.

Bedava aş toydurmaz.

Aş lezeti tuz ile,
Yigit quvançı qız ile.

Boş qaşiq ağızğa barmaz.

Mayda – bereket, ette – quvet.

Paranıñ yüzü sıcaqtır.

Para – qoluñnıñ kiri:
Yuvsañ keter, yumsañ qalır.

Tar yerde aş aşığance,
Bol yerde kötek aşı.

Toq kişini sıylamaq zor.

Tişiñ barda, çaynap qal.

Ucuz etniñ şorbası tatımaz.

Eski ton cılıtmaz.

Eskisi olmay, yañısı olmaz.

Temelsiz ev yıqılır.

Toq açnıñ qadrini bilmez.

Aşı yoqnıñ işi yoq,
İşi yoqnıñ aşı yoq.

Atı barnıñ qanadı bar.

Paalı alğan aldanmaz.

Aşnıñ qadrini aç bilir.

Atnı baqsañ – biñ künge,
Baqmasañ – bir künge.

Aşamaqçün yaşama, yaşamaqçün aşı.

Bir qapsañ da, may qap.

Maysız qaşiq ağız yırtı.

Para bergen malımdır:
Köpürse de yerim, şapırsa da.

Sığırnıñ sütü tilindedir.

Aşağan bilmez, doğrağan bilir,
Qapqan bilmez, tapqan bilir.

At aylanır, qazığına baylanır.

Qurtıñ çaqqanını bilmegen,
Balnıñ qadrini ne bilsin.

Qazan taşqanda çomuçnıñ qıymeti yoq.

Yahşı aş qalğance, yaman qursaq patlasın.

Er quş öz yuvasına qarap uçar.

Fuqarenıñ aşu – omaç.

Tartınğan aç qalır.

Ton kiygen toñmaz.

Üyge üyseñ de yetmez.

Şeytandan: – “Kül aşaysıñmı?” – dep sorağanlar. – “Yağı bilir”, – degen.

Bal tamçıdan cıyılır.

Babadan qalğan mal – yanğan çıraç kibidir.

Boyuña qarap urba piç.

Bazar körgeñ eçkiden qorq.

Ağzıña tüşkeniñ yutmağa baq.

Alma körgeñiñnen üzip alma.

Aşu barnıñ işi bar.

Aşa tüyni – dolan üyni.

Malım elâl – canım sağ.

Balcığa bekmez satılmaz.

Ağlağanıñ malı külgenge hayır etmez.

Al malnıñ eyisini,

Çekmeziñ qayğısını.

At minmeknen, urba kiymeknen yaraşır.

Aramdan kelgen – boranğa.

Başqa keleccek. malğa kelsin.

Qazanmayınca qazan qaynamaz.

Qaveniñ özü qara amma, yüz ağartır.

Yahşı malniñ müşteri çoq olur.

El malına köz etme,
Özüñ qazan, özüñe.

Yañı elek törge asılır.

Çoq söz yalansız, çoq para aramsız olmaz.

Qaşıqqa sav da, oymaqnen uyut – özüñde olsun.

Deñizde balıq bazarı olmaz.

Mal – canniñ duşmanıdır.

Göñül hoşluğı maldan eyidir.

Boş torbağa at kelmez.

Birevniñ töründen, özümniñ evim yahşı.

Anbarğa qoymayınca boğdayım bar deme.

Az olsun – uz olsun.

Azdamı hayır, çoqtamı?

34. KİŞİLERNİÑ ÇEŞİT QUSURLARI AQQINDA

Atına kücü yetmegen, arışını kötekler.

Ayaq basqan yerine ot bitmez.

At minse atasını tanımaz.

Oynamağa bilmegen, davuldan körer.

İstanbulğa barıp, tırnavuçını unutqan.

Oñ qolu ne yapqanını sol qolu bilmey.
Qaş yaqam dep, köz çıkarır.
Qazanğanı bezengenine yetmey.
Yıqılğan, küreşke toymaz.
Şaşqan papiy quyruqtan dalar.
Tavşan dağğa küsken de,
Dağniñ haberi olmağan.
Ya patlar, ya çatlar, ya da yemlep öler.
Qayerniñ tarısı oñ, o yerniñ bödenesi.
Qaşqır öz qılığını deñiştirmez.
Qalpaq al deseñ, baş alır.
Yağmasa da, güdürdey.
Er kimniñ bir qılığı bar.
Ayağı basqan yerni közü körmey.
Alışqan – quturğandan beterdir.
Ölüge ağlamaz, tiriğe külmez.
Olğanda aşar, olmağanda ağzını yelge açar.
Tütüni çoq, yalını yoq.
Tez yanğan, tez söner.
Qusursız adam olmaz.
Baltada da bar, sapta da,
Onı yasağan ustada da.
Balıq baştan sasır.
Atqa mingen – Allasını unutqan,
Attan tüşken – atını unutqan.
Bir qulağından kire, ekincisinden çıqa.
Bir aşayım degenden qorq,
Bir de – aşamayım degenden.

Özü toymazniň közü toymaz.
Alışqan qol tegin turmaz.
Sıradan qalğanım – ölgenim.
Tiygenge tiyer, tiyegenge taş atar.
Utançaq kişi aç qalır.
Yuvaş atniň tepmesi qattı olur.
Başı başqanıň aqlı başqa.
Elniň hatrını sayıp, balam babasına oşamadı.
Yastıqni körgende közü yumula.
Qaşıqnen aşatıp, sapinen közüňni çıkarır.
Qatıgım qara degen olmaz.
Qomşunıň tavuğı – qaz, kelini – qız körünir.
Qattı yağmur tez toqtar.
Yıqılğanğa bir tepme.
Qomşudan qotur yuqar,
Qotur yuqmasa, qılığı yuqar.
Tavşan daa tutulğanı yoq, terisine talaşa.
At taşlasa, tükün taşlar, quyuni taşlamaz.
Qattı qaynağan, tez suvur.
Qaveden qalğanıma yanmayım,
Sıradan qalğanıma yanam.
Er kes atını qoşqanda, o da tayını qoşa.
Yaşlıgında kiymege qızğana,
Qartlıgında kiymege utana.
Yuvaş it ürümep tişler.
Yüz berseñ, elli daa ister.
Sen ne deseñ de, o kene öz avasını çala.

Şeytanım bar – ayttım,
İmanım bar – qayttım.

Ögütli baş qapıdan çıqqance.

Özüniñ közünde terekni körmez,
Başqasınıñ közünde çöpni körer.

Dağdaki kelip, bağdakini quvar.

Zor oyunı bozar.

İnamına köre degil, faydasına köre söz ayt.

Alçaçıq eşekke kim olsa miner.

Öz qadrini bilmegen, başqasınıñ qadrini bilmez.

Seniñ canıñ can da,
Menimki patılcanmı?

Pirege açuvlanıp yorğanını yaqar.

Bir ağlağandan qorq,
Bir de – külgenden.

At körse – oqsay, suv körse – suvsay.

Aşı elden, suvu – gölden.

Aliniñ qalpağını Veliniñ başına kiydire.

Birniñ qadrini bilmegen,
Biñniñ qadrini bilmez.

Keskin sirke qapına zarar.

Gezezeni ceennemge atqanlar da, o:
- Odunlar yaş, yanmaylar, – dep bağırğan.

Kimniñ arabasına minse, onıñ atını maqtay.

Kimniñ arabasına minse, onıñ avasını çala.

Maña tiymegep yılan biñ yaşasın.

Özünde batmanneden tura da,
Başqasınıñ çerigini yüzley.

Kimi can derdinde,
Kimi mal derdinde.

Qomşuña yahşılıq isteseñ, qızını maqta.

Qara qışta taze hıyar.

Nazlı nazlanğance nazsız aşap toyar.

Yüksek uçqan, alçaq tüşer.

Çeberge tiktir de, çolaqqa min taqtır.

Sirkesi suv kötermey.

Arsızniñ yüzüne tükürgenler de, yağmur yağa degen.

Atalmağan atından körer,
Qayıp kelip qadınından körer.

Deve öz qambırını körmez.

Davul körse – zurnağa,
Çeşme körse – qurnağa.

Güdürdisi çoq, yağğanı yoq.

Başını kökke tiyse de ayaqlarıñ yerededir.

Kibarlıq – başqa belâdır.

Arabası parlansa – ağlar,
Arabañ parlansa – küler.

Ögüz astından buzav qıdırır.